

บทที่ 5

การคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

ดินแดน 4 จังหวัดนี้ แม้ว่าจะมีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างมากก็ตาม แต่ด้วยเงื่อนไขที่สำคัญทำให้ประเทศไทยจำต้องยอมสละสิทธิ์แห่งดินแดนนี้ และต้องคืนให้แก่ฝรั่งเศสซึ่งการที่ใช้คำว่า "คืนดินแดน" นี้ก็มีนัยความหมายที่รัฐบาลไทยต้องยอมรับว่าดินแดน 4 จังหวัด เป็นของฝรั่งเศสที่ประเทศไทยเข้าทำการปกครอง กระนั้นพื้นที่แห่งนี้ก็ต่างจากพื้นที่ที่ประเทศไทยยึดครองในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อันได้แก่ สหรัฐไทยเดิมและ 4 รัฐมาลัย^{*} ประเทศไทยประกาศคืนให้แก่อังกฤษทันทีโดยปราศจากเงื่อนไขพร้อมกับการประกาศสันติภาพ หากแต่พื้นที่ 4 จังหวัดนี้ รัฐบาลไทยได้ใช้ความพยายามอย่างที่สุดในทุกทางที่จะรักษาไว้ ด้วยเหตุผลสำคัญในการคงสถานะของประเทศไทยในเวทีโลก ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องคืนดินแดนนี้ให้แก่ฝรั่งเศสในปลายปี 2489 แต่ข้อตกลงในบางเรื่องยังยืดเยื้อต่อมาอีกนานจนถึง ปี 2491 จึงได้ยุติลง

การคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสในครั้งนี้ มีสิ่งที่จะต้องพิจารณาอยู่ 2 ประการคือ

5.1 ปัจจัยที่ทำให้ไทยต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

5.1.1 ปัญหาสืบเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เกี่ยวกับสถานะสงครามของไทย

ในตอนปลายของสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายมีชัยในการรบเหนือฝ่ายอักษะในทุกพื้นที่ สามารถยึดพื้นที่ต่าง ๆ ที่ฝ่ายอักษะยึดครอง เช่น ที่ฟิลิปปินส์ สหรัฐอเมริกา สามารถเข้าโจมตีกองทัพญี่ปุ่นและยึดฟิลิปปินส์คืน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2487 จนถึงวันที่ 9 มกราคม 2488 ก็สามารถยกกองทัพเข้าสู่อาวาลินกาเยนทางตอนเหนือของมินลาและยึดมินลาได้ในที่สุด อังกฤษสามารถยึดอย่างกึ่งกลับคืนมาได้ ในวันที่ 3 พฤษภาคม 2488 การที่สหรัฐอเมริกาสามารถยึดครองโอกินาวา และใช้เป็นฐานทัพที่สำคัญในการโจมตีญี่ปุ่น¹ รวมทั้งการผลิตอาวุธชนิดที่ร้ายแรงขึ้นได้เป็นครั้งแรก จึงได้ทดลองอาวุธที่มีอำนาจที่ร้ายแรงนี้ โดยการทิ้งระเบิด

*สหรัฐไทยเดิม เป็นชื่อที่รัฐบาลไทยประกาศเรียกดินแดนที่ยึดครองในแคว้นเชียงตุง และเมืองพาน ส่วน 4 รัฐมาลัย คือ พื้นที่ รัฐมลายู 4 รัฐ อันประกอบด้วย ปะลิส ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู ซึ่งดินแดนทั้งสองแห่งนี้เป็นอาณานิคมของอังกฤษ ที่ประเทศไทยยึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และประกาศคืนให้แก่อังกฤษทันทีในการประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2488

¹ปรีชา ศรีวาลย์, สงครามโลกครั้งที่ 1 - 2 และสงครามเกาหลี, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 154 - 158.

ประมาณ ๑๖ เมืองฮิโรชิมา และเมืองนางาซากิ^๒ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยปราศจากเงื่อนไขในวันที่ 14 สิงหาคม 2488

ในวันที่ 16 สิงหาคม 2488 รัฐบาลไทยภายใต้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ออก "ประกาศสันติภาพ" โดยกล่าวว่าการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม 2485 ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและเป็นโมฆะ เนื่องจากการเป็นกรกระทำที่ผิดต่อเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประชาชนทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ร่วมมือกันกระทำทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติ และประเทศไทยขอกลับเข้าสู่ความสัมพันธ์อันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติ เมื่อก่อนวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้ ทั้งนี้ประเทศไทยขอคืนดินแดนที่ญี่ปุ่นได้มอบหมายให้ไทยเข้าครอบครอง คือ รัฐมลายู 4 รัฐ ได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส รวมทั้งเชียงใหม่และเมืองพานซึ่งประเทศไทยพร้อมที่จะส่งมอบคืนให้แก่อังกฤษทันที นอกจากนี้ยังประกาศยกเลิกกฎหมายต่าง ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาติและพร้อมจะชดใช้โดยชอบธรรม^๓

ในประกาศสันติภาพดังกล่าว มิได้กล่าวถึงการคืนดินแดนด้านอินโดจีน ที่ประกอบไปด้วยจังหวัดพระตะบอง พิบูลสงคราม นครจำปาศักดิ์ และลานช้าง คืนให้แก่ฝรั่งเศสแต่อย่างใด เป็นเพราะรัฐบาลมีความเห็นว่าดินแดน 4 จังหวัดนี้ เป็นดินแดนที่ประเทศไทยได้มาโดยชอบธรรม ประกอบกับความรู้สึกของคนไทยทั่วไป อาจจะไม่มีความผูกพันทางประวัติศาสตร์มากนักกับดินแดนทั้งในพม่าและมลายู ขณะที่มีความผูกพันและรู้สึกว่าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย

การประกาศสันติภาพของประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงนั้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาให้การยอมรับและไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู แต่ขณะเดียวกัน อังกฤษกลับไม่ยอมรับ เนื่องจากในระหว่างสงครามอังกฤษได้สูญเสียผลประโยชน์อย่างมากทางการค้าที่อังกฤษมีในประเทศไทยมาเป็นเวลากว่า 1 ศตวรรษ และที่สำคัญคือ ประเทศไทย โดยการสนับสนุนของญี่ปุ่น ได้เข้ายึดครองบางส่วนของอาณานิคมของอังกฤษ ในพม่าและมลายู รวมทั้งการร่วมมือระหว่าง

^๒ชาวนิวทรี เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475 – 2500, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 401.

^๓สดใส ชันติพรพงศ์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 – 1947 (พ.ศ. 2480 – 2490)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 290 – 291.

ไทยและญี่ปุ่น ได้สร้างความเสียหายให้แก่อังกฤษอย่างมาก⁴ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่อังกฤษเป็นอย่างยิ่ง

แม้ว่าประเทศไทยจะไม่ได้ประกาศสงครามกับฝรั่งเศส แต่การที่ประเทศไทยได้ปกครองดินแดน 4 จังหวัด ในระหว่างที่ฝรั่งเศสกำลังเพี้ยงพม่าในสงครามโลกครั้งที่ 5 ทำให้ฝรั่งเศสถือว่ายังคงมีสถานะสงครามกับประเทศไทยอยู่ การยกเลิกสถานะสงครามระหว่างกันก็โดยประเทศไทยต้องคืนดินแดน 4 จังหวัดนี้ให้แก่ฝรั่งเศส⁵

ปัญหาที่รัฐบาลไทยในชุดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกหลายชุดต้องพยายามแก้ไข ประการสำคัญก็คือเรื่องสถานะของประเทศไทยที่ต้องให้รอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม ด้วยการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศ ตั้งขึ้นแทนสันนิบาตชาติที่ล้มเลิกไปโดยปริยายในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเป็นองค์กรประกันความมีสันติภาพในโลก ที่ก่อตั้งขึ้นโดยประเทศที่เป็นฝ่ายชนะสงครามหรือฝ่ายสัมพันธมิตร ถือได้ว่าเป็นสมาคมระดับโลกของประเทศฝ่ายชนะสงคราม ประเทศไทยมิได้มีส่วนร่วมกับสหประชาชาติ จึงมิได้เป็นสมาชิกเริ่มแรกจำเป็นต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยได้รับการรับรองฐานะเป็นอย่างดี⁶

การรับเข้าเป็นสมาชิกจะต้องได้รับการรับรองจากคณะมนตรีความมั่นคงด้วยคะแนนเสียงอย่างน้อย 7 คะแนน โดยรวมคะแนนเสียงของ 5 ชาติมหาอำนาจ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ สหภาพโซเวียต จีน และฝรั่งเศส⁷ รัฐบาลไทยจึงพยายามอย่างมากที่จะให้ได้รับการยอมรับจาก 5 ประเทศดังกล่าว โดยการยอมรับชื่อเรียกร้องของอังกฤษ จีน สหภาพโซเวียต และฝรั่งเศส ประเทศไทยมีความยุ่งยากมากในการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ที่ต้องมีการเจรจาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์หลายประการ ซึ่งรัฐบาลพลเรือนในชุดภายหลังสงครามต้องยอมรับชื่อเรียกร้องทั้งจากอังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และสหภาพโซเวียต

สำหรับคณะรัฐบาลของไทยในช่วงที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องดินแดน จนกระทั่งประเทศไทยจำเป็นต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสนั้น ประกอบด้วย คณะรัฐบาลหลายคณะ ได้แก่ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ลาออกในวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 นายควง อภัยวงศ์ได้เข้ารับตำแหน่งแทน จนกระทั่งภายหลังการประกาศสันติภาพ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ จึงประกาศ

⁴ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475 – 2500, หน้า 413.

⁵ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513), หน้า 341 – 342.

⁶ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475 – 2500, หน้า 422.

⁷ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 377.

ลาออก นายทวิ บุญเกิด ก็ได้เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีชั่วคราวระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2488 ถึงวันที่ 17 กันยายน 2488 หลังจากนั้นเมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เดินทางกลับมาจากสหรัฐอเมริกา ก็ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนถึงวันที่ 31 มกราคม 2489 นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งจนถึงวันที่ 23 มีนาคม 2489 ต่อจากนั้นจึงเป็นคณะรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ดำรงตำแหน่งระหว่าง 24 มีนาคม 2489 ถึงวันที่ 8 มิถุนายน 2489 คณะรัฐบาลชุดนี้ลาออก เนื่องจากการสวรรคตอย่างกระทันหันของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และตั้งรัฐบาลใหม่ซึ่งก็ยังคงเป็นคณะรัฐบาลชุดเดิม จนถึงวันที่ 22 สิงหาคม 2489 นายปรีดี พนมยงค์ จึงประกาศลาออกและได้แต่งตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่โดยมีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และถูกรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 คณะรัฐประหารได้เชิญนายควง อภัยวงศ์มาเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะถูกบังคับให้ออกจากตำแหน่งในวันที่ 8 เมษายน 2491 และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2⁸

ดังนั้นคณะรัฐบาลที่มีบทบาทภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องการค้าดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส คือคณะรัฐบาลชุดของนายควง อภัยวงศ์เป็นต้นมา จนถึงการขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลในยุคนี้ประกาศยอมรับการปฏิบัติตามในสนธิสัญญาเรื่องการคืนดินแดนทุกประการ

5.1.2 การไม่ได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายสัมพันธมิตรในเรื่องดินแดน 4 จังหวัด

การพยายามเพื่อปกป้องดินแดน 4 จังหวัด เริ่มขึ้นเมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง เริ่มจากนายเบิร์ด (Bird) ผู้แทนฝ่ายอังกฤษซึ่งเข้ามาประจำในกรุงเทพฯ ได้แจ้งต่อนายควง อภัยวงศ์ รักษาการนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2488 ว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่รับรองการได้ดินแดน 4 จังหวัดของไทยที่ได้มาโดยอิทธิพลของฝ่ายอักษะ และขอให้ประเทศไทยประกาศเจตจำนงที่แน่ชัด เพื่อที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะได้พิจารณาการประกาศสันติภาพของประเทศไทยต่อไป ดังนั้นสิ่งที่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ประกาศคือการยืนยันให้ทราบว่าดินแดน 4 จังหวัด ประเทศไทยได้กลับคืนมาก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา และเป็นช่วงเวลาก่อนการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ซึ่งต่างจากการคืนมลายู 4 รัฐ และรัฐไทยใหญ่ให้แก่อังกฤษ นอกจากนี้ ประเทศไทยยังพร้อมที่จะให้นำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาขององค์การสหประชาชาติ⁹ เพราะรัฐบาลไทยคาดว่าจะได้รับความยุติธรรมจากการพิจารณาขององค์การระหว่างประเทศนี้

⁸ดูรายละเอียดใน นรนิตี เศรษฐบุตตร, เกิดมาเป็นนายก. (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2529).

⁹ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 339-340..

ข้อเสนอของประเทศไทยที่จะให้นำเรื่องปัญหาดินแดน 4 จังหวัดเข้าสู่การพิจารณาของสหประชาชาติ ไม่ได้รับการพิจารณาจากชาติมหาอำนาจ เนื่องจากขณะนั้นประเทศไทยยังไม่สมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ และอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ต่างต้องการที่จะให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รักษาสถานภาพเดิมก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งดินแดน 4 จังหวัดยังคงเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมฝรั่งเศส

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าทั้งอังกฤษและสหรัฐไม่เห็นด้วยต่อการครอบครองดินแดน 4 จังหวัดของไทย เห็นได้จากการดำเนินการของทั้งสองประเทศ ดังนี้

อังกฤษ

นอกจากอังกฤษจะเรียกร้องผลประโยชน์จากประเทศไทยเพื่อประเทศของตนเองแล้ว ยังดำเนินการเพื่อพยายามรักษาสถานภาพเดิมของฝรั่งเศสไว้อีกด้วย คือการบังคับให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปเจรจาเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสที่เมืองแคนดี พร้อมกับคณะผู้แทนที่จะต้องไปเจรจากับอังกฤษ รวมทั้งรับที่จะทำหน้าที่นายหน้าในการเจรจาระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส โดยให้ประเทศไทยส่งผู้แทนไปเจรจากับอังกฤษ เพื่อตกลงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งผู้แทนไทยที่ส่งไปเจรจากับอังกฤษมีด้วยกันถึง 3 ชุด ประกอบด้วย ผู้แทนไทยไปที่เมืองแคนดี 2 ชุด เจรจาในเรื่องเกี่ยวกับการทหาร และข้อตกลงทั่วไป 21 ข้อ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้เจรจากันอีกครั้งที่สิงคโปร์และรัฐบาลได้ส่งผู้แทนไทยเดินทางไปที่นั่นอีกครั้งหนึ่ง

การส่งผู้แทนไทยไปเจรจาเรื่องการทหารที่เมืองแคนดีนั้น เป็นความประสงค์ของอังกฤษที่จะให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปเจรจา แต่ให้กระทำในลักษณะที่เป็นความประสงค์ของรัฐบาลไทยเอง โดยประเทศไทยจะต้องออกคำแถลงว่าประเทศไทย จะส่งผู้แทนไปเจรจากับอังกฤษ ซึ่งคณะผู้แทนเดินทางไปแคนดีในวันที่ 4 กันยายน 2488 เพื่อเจรจาความตกลงทางทหาร ประกอบด้วย

1. พลเอกหลวงเสนานรงค์ (ศักดิ์ เสนานรงค์) ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
2. ร้อยเอกเฉลิมศักดิ์ จุฑะพงศ์ นายทหารคนสนิทของหัวหน้าคณะผู้แทน
3. นายทวี ตะเวทิกุล อธิบดีกรมการเมือง
4. พลเรือตรีชวน ปัจจุสานนท์ รองเสนาธิการทหารเรือ
5. พันเอกสุรจิต จารุเศรณี รองเสนาธิการทหารบก
6. พันเอกเนตร เขมะโยธิน รองเสนาธิการทหารบก
7. นาวาอากาศโททวี จุลละทรัพย์ นายทหารฝ่ายเสนาธิการทหารอากาศ

8. พันตรีป๋วย อึ้งภากรณ์ ผู้แทนและเลขานุการ¹⁰

จะสังเกตได้ว่า คณะผู้แทนชุดนี้เป็นคณะผู้แทนที่เคยทำงานเสรีไทยมาก่อน และไปในฐานะตัวแทนผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มิใช่ในนามรัฐบาลนายทวี บุญเกิด เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษยังมีให้การยอมรับรัฐบาลไทย การเจรจาที่เมืองแคนติในครั้งนี้ ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากอังกฤษได้ยื่นข้อเสนอต่อไทยถึง 21 ข้อ เพื่อที่จะควบคุมประเทศไทยทั้งทางด้านการทหาร การเมืองและการเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเป็นความโชคร้ายของประเทศไทยที่สหรัฐอเมริกาไม่เห็นด้วยต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวจึงได้มีการประท้วงกันเกิดขึ้น¹¹

ต่อมาในวันที่ 22 กันยายน 2488 อังกฤษต้องการให้ประเทศไทยส่งคณะผู้แทนอีกชุดหนึ่ง เพื่อเดินทางไปที่เมืองแคนติเจรจาเกี่ยวกับการกลับคืนสู่ความสัมพันธ์ปกติระหว่างไทยกับอังกฤษ ซึ่งผู้แทนคณะนี้ ประกอบด้วย

1. หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการคลัง
2. พลโทพระยาอภัยสงคราม
3. นายเสริม วินิจฉัยกุล
4. พันเอก หม่อมเจ้าชิตชนก กฤดากร
5. นาวาโท หม่อมเจ้าอุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย
6. นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล
7. พันตรีป๋วย อึ้งภากรณ์
8. นายประหยัด บุรณศิริ¹²

พร้อมกับการส่งผู้แทนชุดนี้ อังกฤษได้ส่งคำเชื้อเชิญในเชิงขู่บังคับให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปเจรจากับฝรั่งเศส ซึ่งได้กระทำในนามผู้บัญชาการทหารสูงสุดของพันธมิตรประจำภาคพื้นอาคเนย์ (พลเรือเอกลอร์ด หลุย เมอต์แบตตัน) และถือเป็นตัวแทนของฝรั่งเศสด้วย โดยฝรั่งเศสถือว่ายังอยู่ในฐานะศัตรูกับประเทศไทย แต่ก็พร้อมที่จะฟื้นฟูสันติภาพกับประเทศไทย แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องกลับคืนสู่สถานภาพเดิมก่อนมิถุนายน 2483 ผู้แทนฝรั่งเศส คือนายคลาร์ค ได้แจ้งเป็นทางการต่อรัฐบาลไทย โดยได้ยื่นข้อเสนอต่อหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ ให้นำเสนอต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือนายปรีดี พนมยงค์ พร้อมทั้งข้อเสนอที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก

¹⁰ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 279.

¹¹ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475 – 2500, หน้า 417 – 418.

¹²ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 285.

ให้ยอมทำความตกลงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับหัวข้อความตกลง ที่ประเทศไทยได้ทำกับอังกฤษแต่ไม่รวมภาคผนวก ประการที่สอง ฝรั่งเศสต้องการให้ไทยคืนดินแดนที่ได้รับไปเมื่อ พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) และประการสุดท้าย ฝรั่งเศสต้องการพระพุทธรูปมหาณิรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) คืน ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้คณะผู้แทนไม่สามารถทำการเจรจาเรื่องใด ๆ กับฝรั่งเศสได้เนื่องจากมิได้รับมอบอำนาจมาให้ทำการเจรจา แต่หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ ได้ทรงแสดงความคิดเห็นส่วนตัวเสนอต่อนายคลาร์ก ว่าทั้งประเทศไทยและฝรั่งเศสมิได้อยู่ในสถานะศัตรูระหว่างกัน เนื่องจากได้ทำอนุสัญญาสันติภาพ ในวันที่ 9 พฤษภาคม 2484 แล้ว ส่วนเรื่องพระแก้วมรกตก็เชื่อว่าไม่มี รัฐบาลชุดใดที่จะสามารถรับฟังได้ ในเรื่องการขอพระแก้วมรกตคืนนั้น ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีของไทย ก็เห็นเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเห็นว่าเป็นเรื่องที่ฝรั่งเศสต้องการที่จะช่วยรัฐบาลไทยเล่นมากกว่า และข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลไทยมิได้แต่งตั้งคณะผู้แทนของหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ เป็นผู้แทนในการเจรจากับฝรั่งเศสทั้ง ๆ ที่ได้รับการร้องขอจากอังกฤษมาก่อนแล้ว เรื่องนี้อาจเป็นเพราะความตั้งใจของรัฐบาลไทย ที่ไม่ต้องการเจรจาปัญหาในเรื่องการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

ต่อมาในรัฐบาลได้อนุมัติให้คณะผู้แทนไทยที่เมืองแคนดี แจ็งแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งแสดงให้เห็นแนวความคิดของรัฐบาลไทยต่อดินแดน 4 จังหวัดว่าเป็นความชอบธรรมของไทยที่จะได้ดินแดนนี้เป็น ส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย โดยสาระสำคัญ มีดังนี้

- 1) รัฐบาลไทยเห็นว่า ไทยและฝรั่งเศส ไม่มีได้มีสถานะเป็นศัตรูกัน เพราะไม่ได้ประกาศสงครามระหว่างกัน, ขบวนการใต้ดินทั้งของฝรั่งเศสและไทยทำงานต่อด้านฝ่ายอักษะเช่นเดียวกัน และแม้ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสจะให้กองทัพเรือญี่ปุ่นใช้ดินแดนอินโดจีนแต่ไทยมิได้ถือเป็นฝรั่งเศสเป็นศัตรู
- 2) รัฐบาลไทยพร้อมจะเจรจากับฝรั่งเศสแต่ไม่ใช่ในเวลานี้
- 3) ประชาชนในดินแดนที่ได้คืน มีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งผู้แทนของตนอยู่แล้วในตอนนี้นี้ หากการคืนดินแดนทำให้เสียสิทธินี้ไป อาจสร้างความไม่พอใจได้
- 4) ประชาชนในดินแดนอินโดจีนมีเสรีภาพอยู่แล้ว ต่างจากดินแดนที่ฝรั่งเศส ได้คืนจากเยอรมัน
- 5) รัฐบาลไทยยินดีให้มีการลงประชามติของประชาชนในดินแดนอินโดจีนที่ไทยได้คืนมา โดยอาจให้กรรมการจากสหประชาชาติเข้ามาบริหารในระยะหนึ่งก่อนจัดให้มีการลงประชามติ
- 6) เรื่องพระแก้วมรกต รัฐบาลไทย ไม่สามารถยอมรับได้¹³

¹³ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 342 - 343.

คำชี้แจงดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่ารัฐบาลไทยพยายามที่จะแสดงจุดยืนในเรื่องดินแดนว่าควรเป็นของไทยอย่างยิ่ง โดยให้เหตุผลว่าประชาชนในดินแดนเหล่านี้เป็นคนไทย ซึ่งควรมีสติเสรีภาพในการออกเสียงอย่างเต็มที่ หากเมื่อตกไปอยู่ในปกครองของอินโดจีนก็จะไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ สิ่งที่รัฐบาลพยายามดำเนินการในเรื่องสิทธิเสรีภาพของราษฎร ก็คือ ให้มีการเลือกตั้งขึ้นเป็นที่น่าสังเกตว่าการเลือกตั้งในสมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489 ซึ่งถือเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจมีความเกี่ยวเนื่องบางประการกับการที่รัฐบาลต้องการแสดงให้เห็นถึง การให้สิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่กับประชาชนในดินแดนประเทศไทย ในการเลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้แทนของตนในรัฐสภา ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่ไม่ห่างกันมากนักกับที่รัฐบาลได้มีบันทึกถึงรัฐบาลฝรั่งเศส

สิ่งที่รัฐบาลไทยดำเนินการเพื่อการรักษาดินแดนนี้ไว้ให้เป็นของไทย อาจเห็นได้จากการกระทำอีกประการหนึ่ง ก็คือตั้งแต่ตอนปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้มีคำสั่ง ในวันที่ 19 มีนาคม 2488 ให้ส่งนายเชียด อภัยวงศ์ เลขาธิการนายกรัฐมนตรีให้ไปรับตำแหน่งข้าหลวงตรวจการพิเศษ โดยไปประจำที่จังหวัดพระตะบอง ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีซึ่งขณะนั้นคือ นายควง อภัยวงศ์ โดยมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของพลเมืองใน 4 จังหวัด พร้อมทั้งมีอำนาจสอบสวนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกแผนก รวมทั้งให้คำแนะนำในด้านนโยบายเพื่อประสานจิตใจกับพลเมืองใน 4 จังหวัด¹⁴ ทั้งนี้รัฐบาลได้พยายามที่จะรักษาดินแดนนี้ไว้ให้เป็นของไทย ตั้งแต่ในปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นบุกยึดอินโดจีนฝรั่งเศสสนับสนุนให้ลาวและเขมรประกาศเอกราชจากฝรั่งเศส ส่งผลต่อความมั่นคงของดินแดน 4 จังหวัด ที่อาจมีพลเมืองบางกลุ่มเห็นด้วยต่อการประกาศเอกราช และต้องการให้ดินแดนของตนกลับไปอยู่ร่วมในการปกครองของรัฐบาลใหม่ การส่งนายเชียด อภัยวงศ์ ไปดำรงตำแหน่งดังกล่าวก็เพื่อสร้างความนิยมและจงใจให้พลเมืองใน 4 จังหวัดเลือกที่จะอยู่ฝ่ายไทย เนื่องจากนายเชียด อภัยวงศ์ เป็นบุตรคนหนึ่งของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และสิ่งนี้

*ผู้แทนราษฎรใน 4 จังหวัดยังคงเป็นบุคคลเดิมในการเลือกตั้งเพิ่มเติมเมื่อเดือน กรกฎาคม 2488 คือ เป็นบุคคลในตระกูลอภัยวงศ์ถึง 2 คน ได้แก่ นายชวลิต อภัยวงศ์ ส.ส.จังหวัดพระตะบอง และนายประยูร อภัยวงศ์ ส.ส.จังหวัดพิบูลสงคราม ซึ่งทั้งสองจังหวัดนี้เป็นฐานอำนาจที่สำคัญของตระกูลอภัยวงศ์ ส่วนที่จังหวัดนครจำปาศักดิ์ ได้แก่ นายสอน บุตรโรบล ที่เป็นผู้ที่เคยช่วยเหลือรัฐบาลเมื่อครั้งเรียกร้องดินแดนคืน และจังหวัดลานช้าง คือ นายสังคม ริมทอง ปลัดอำเภอคนดังที่สร้างชื่อเสียงในด้านการพัฒนาจังหวัดลานช้าง

¹⁴นจช.สร.0201.35/44 ให้เลขาธิการนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่ข้าหลวงตรวจการพิเศษ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง นายกรัฐมนตรี วันที่ 19 มีนาคม 2488.

เองรัฐบาลเชื่อมั่นว่าพลเมืองเหล่านี้ภักดีต่อไทย จึงสามารถที่จะใช้เป็นข้อเสนอมให้มี การสอบถาม ประชาคมติในดินแดน 4 จังหวัดนี้ได้

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาคำแถลงเรื่องดินแดน 4 จังหวัด รัฐบาลไทยยืนยันเจตนาของไทย ต่ออังกฤษว่าสมควรเป็นของประเทศไทยแล้วนั้น เนื่องจากอังกฤษเองก็ต้องการเจรจาในข้อตกลง ของตนกับประเทศไทยให้เป็นที่เรียบร้อย และไม่ต้องการให้เกิดการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา อังกฤษจึงได้แจ้งแก่ผู้แทนฝ่ายไทยที่เมืองแคนดี ว่าเงื่อนไขความตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษนั้น ไม่รวมถึงปัญหาเรื่องดินแดน 4 จังหวัด เพราะเป็นที่เข้าใจได้ว่าปัญหานี้จะได้รับการตกลงกันได้ ด้วยดีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยข้อตกลงดังกล่าวจะสร้างความพอใจให้แก่ฝรั่งเศสด้วย ซึ่งจะได้มี การเจรจาร่วมกับความตกลงที่ประเทศไทยจะเจรจากับอังกฤษ

หลังจากการเจรจาที่เมืองแคนดีแล้ว ได้มีการเจรจากันต่อระหว่างผู้แทนไทยและอังกฤษที่ สิงคโปร์ จึงสามารถทำความตกลงกันได้ ประเทศไทยยินยอมลงนามในความตกลงสมบูรณ์แบบ กับอังกฤษ ลงนามเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2489 เรียกว่า ความตกลงสมบูรณ์แบบเพื่อยกเลิกสถานะ สงครามระหว่างประเทศไทยและอังกฤษ (รวมทั้งต้องลงนามกับอินเดียและออสเตรเลียด้วยใน ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษ) มีเนื้อหาสำคัญคือ ไทยยอมจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าเสียหายให้แก่ อังกฤษ เป็นเงิน 5,224,220 ปอนด์ ยอมให้มีการควบคุมสินค้าออกที่สำคัญ คือ ข้าว ยางพารา ดีบุกและและไม้สัก จะไม่ให้มีการขุดคอคอดกระโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากอังกฤษ และคืน ดินแดนที่ได้มาในระหว่างสงครามในพม่าและมลายู รวมทั้งจะยอมส่งข้าว 1.5 ล้านตันให้แก่ อังกฤษ ทั้งนี้อังกฤษรับรองที่จะสนับสนุนไทยให้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ¹⁵

สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาก็มีท่าทีเช่นเดียวกับอังกฤษที่ไม่สนับสนุนไทยในเรื่องดินแดน 4 จังหวัด แต่ วิธีการที่แสดงออกนั้น มีวิธีการที่ประนีประนอมเป็นเพราะสหรัฐอเมริกาไม่ถือว่ามีส่วนสถานะสงคราม กับไทยนั่นเอง แต่ก็ไม่เห็นด้วยในเรื่องดินแดนที่ประเทศไทยได้มาจากฝรั่งเศสตั้งแต่แรก ในการติด ต่อหาบาทมหาสมุทรอเมริกาเกี่ยวกับเรื่องดินแดนและการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ สหรัฐอเมริกาแสดงท่าทีที่ชัดเจน เห็นได้จากหนังสือของหลวงดิษฐานการภักดี (จรรยา บุญยรัตพันธุ์) อุปทูตไทยรักษาการอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ที่ได้รายงานผลการพบปะสนทนากับ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น คือ นายเจมส์ ไบรเนส (James

¹⁵ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 290 – 292 และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการ เมืองไทย 2475 – 2500, หน้า 241– 242).

Byrnes) เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2489 ว่าไม่รับรองการที่ประเทศไทยได้ดินแดนจากฝรั่งเศสตามอนุสัญญา พ.ศ.2484 นอกจากนี้ในวันที่ 9 มกราคม 2489 หนังสือพิมพ์ไทม์ ของอังกฤษก็ได้ลงข่าวของฝรั่งเศสว่าได้รับคำมั่น ทั้งจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาว่าจะสนับสนุนการเรียกร้องขอคืนดินแดนจากไทย¹⁶

สหรัฐอเมริกา มองว่าประเทศไทยเข้ายึดครองดินแดน 4 จังหวัดนี้โดยอาศัยอำนาจของฝ่ายอักษะ คือญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะยอมรับไม่ได้ ดังในบันทึกคำแถลงของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ถึงคณะผู้แทนไทยในกรุงวอชิงตัน ในวันที่ 4 ตุลาคม 2489 เพื่อยืนยันให้ประเทศไทยสถาปนาสถานะเดิมกับฝรั่งเศส ดังนี้

สมาชิกคณะผู้แทนฝ่ายไทยจะระลึกได้ว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้แสดงความเห็นโดยชัดแจ้งแล้วหลายครั้งว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกาคงจะไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตต์ ซึ่งญี่ปุ่นได้กระทำหรือได้กระทำด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่น ในระหว่างที่ญี่ปุ่นได้กระทำการรุกรานนั้นไม่ได้...

รัฐบาลนี้จะขอร้องให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับข้อเสนออันใดซึ่งถือเอาการคืนอาณาเขตต์เหล่านี้ เป็นเงื่อนไขให้ยอมยกส่วนหนึ่งของอาณาเขตต์ดังกล่าว ให้แก่ประเทศไทยไม่ได้อย่างแน่นอน การทำเช่นนี้ย่อมหมายความว่า อเมริกาสนับสนุนในข้อที่ว่าชาติที่ได้กระทำผิดความนิยมระหว่างประเทศ จะนำเอาการกระทำดังว่านั้น มาใช้เป็นการต่อรองผลกำไรบางอย่างที่ตนปรารถนา และปฏิเสธที่จะแก้การกระทำ เช่นว่านั้น เสียให้ถูกต้องจนกว่าที่ตนจะได้รับผลตอบแทนก็ได้¹⁷

แม้ว่าประเทศไทยสามารถทำความตกลงสมบูรณแบบกับอังกฤษ เพื่อยกเลิกสถานะสงครามระหว่างกันได้แล้วตั้งแต่วันแรกของปี พ.ศ. 2489 แต่ประเทศไทยยังคงมีปัญหาในเรื่องการเจรจากับฝรั่งเศส ปัญหาหนึ่งของประเทศไทยทำให้ดำเนินการติดต่อหรือการเจรจาไม่ต่อเนื่องก็คือปัญหาที่ไทยมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลหลายคณะ ในระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งมีผลให้การดำเนินหรือการเจรจาไม่มีความต่อเนื่องก็เป็นได้ ดังเช่น กรณีของนายดิเรก ชัยนาม เมื่อเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องใช้เวลาอีกกระยะหนึ่ง เพื่อศึกษางานต่อจาก ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นต้น

¹⁶สตีล ชันติวรงค์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 - 1947 (พ.ศ. 2480 - 2490)," หน้า 303.

¹⁷หจข.(1)มท.3.1.2.10/192 บันทึกของรัฐบาลอเมริกันต่อผู้แทนฝ่ายไทย ข่าวการประชุมรัฐสภาครั้งที่ 7 วันอังคารที่ 15 ตุลาคม 2489 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย)

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้เด่นชัดคือ ทุกรัฐบาลของไทยมีความพยายามที่จะรักษาดินแดน 4 จังหวัดนี้ไว้ การเจรจาที่เริ่มต้นจากรัฐบาลของนายทวี บุญเกิด เรื่อยมา จนถึงรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ในราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2489 อังกฤษก็ได้แจ้งให้ประเทศไทยส่งผู้แทนไปเจรจากับฝรั่งเศสที่สิงคโปร์อีกครั้งหนึ่ง แต่ปรากฏว่าก็ยังมิได้ดำเนินการใดๆ ก็มีการเปลี่ยนคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง คือ รัฐบาลของ นายปรีดี พนมยงค์ ครั้งนี้้อัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตสหรัฐอเมริกา ก็ได้เร่งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย คือ นายดิเรก ชัยนาม ให้ส่ง คณะผู้แทนไปทำการเจรจากับฝรั่งเศสด่วน “เพราะถ้าชักช้า ฝรั่งเศสอาจทำเรื่องยุ่ง”¹⁸ ในเรื่องนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย จึงได้เสนอให้ไปทำการเจรจาอย่างไม่เป็นทางการที่เมืองไซ่งอนก่อน เพื่อไม่ให้การเจรจาอย่างเป็นทางการที่สิงคโปร์ต้องมีปัญหาการขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็เห็นด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ส่งผู้แทนประกอบด้วย นายเชียด อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า หลวงวิสูตรวิรัชเขต และนายบุญย์ เจริญไชย เป็นเลขานุการ เดินทางไปไซ่งอน และเดินทางกลับมาเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2489

ผลการเจรจาอย่างไม่เป็นทางการนี้เอง นำมาซึ่งข้อตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในเวลาต่อมา กล่าวคือ ในการพบปะกันที่เมืองไซ่งอนทางฝ่ายฝรั่งเศส ได้ยื่นข้อตกลงแบบเดียวกับข้อตกลงที่ประเทศไทยทำกับอังกฤษเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2489 โดยมีข้อสำคัญ คือ ประเทศไทยต้องคืนดินแดน 4 จังหวัดให้แก่ฝรั่งเศส และจะต้องชดเชยค่าเสียหายในทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ในดินแดนนี้ รวมทั้งความเสียหายของฝรั่งเศสในดินแดนประเทศไทยด้วย เป็นการแลกเปลี่ยนกับที่ฝรั่งเศสจะยอมยกเลิกสถานะสงครามกับไทย และสนับสนุนให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิก สหประชาชาติ รวมทั้งยอมปรับปรุงเส้นเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนธรรมชาติ ข้อเสนอดังกล่าวผู้แทนฝ่ายไทยก็ไม่ตอบรับในทันที แต่ได้กล่าวแก่ผู้แทนฝรั่งเศสว่าพร้อมที่จะทำตามข้อเสนอของสหประชาชาติ และยืนยันที่จะให้มีการลงประชามติ และพร้อมที่จะรับหลักการในการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส แต่ขณะเดียวกันต้องขอให้ทำความเข้าใจความตกลงโดยฝรั่งเศสยอมมอบดินแดนเหล่านี้ให้ไทย ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าฝรั่งเศสไม่อาจรับข้อเสนอของไทยได้ โดยให้เหตุผลว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องระหว่างไทยและฝรั่งเศสที่จะต้องตกลงกันเอง พร้อมทั้งขอให้ประเทศไทยยอมรับในข้อเสนอของฝรั่งเศสดังกล่าว ซึ่งฝรั่งเศสเองก็ได้ลดหย่อนข้อเรียกร้องลงให้มากแล้วทั้งเรื่องการถอนข้อเรียกร้องเรื่องพระแก้วมรกต และเรื่องที่ยอมแถลงเรื่องการปรับเขตแดนในส่วนที่ปลิกย่อย¹⁹

¹⁸ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 344.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 346 - 347.

5.1.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านชายแดนไทยและอินโดจีน

ปัญหาที่กล่าวถึงนี้คือตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2489 ฝรั่งเศสได้เริ่มโจมตีฝ่ายไทย เช่น การระดมยิงข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทย หรือการยิงปืนใส่เรือสินค้าของพ่อค้าชาวไทยที่เดินเรืออยู่ในฝั่งไทยข้อหาหนึ่งที่ฝรั่งเศสกล่าวหาคือ การที่ไทยให้การช่วยเหลือและสนับสนุนกลุ่มขบวนการเรียกร้องเอกราชในอินโดจีน ซึ่งฝรั่งเศสถือว่าเป็นกลุ่มก่อการกบฏที่จำเป็นต้องทำการปราบปราม และกลุ่มคนเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากไทยให้อาวุธและที่หลบซ่อนตัว

เรื่องในประเทศไทยให้การสนับสนุนกลุ่มขบวนการเรียกร้องเอกราชนั้น อาจพิจารณาได้ว่า ขบวนการเรียกร้องเอกราชของอินโดจีน เกิดขึ้นจากการเกิดความรู้สึกชาตินิยมของชาวพื้นเมืองของอินโดจีน ที่อยู่ภายใต้การปกครองที่กดขี่และชูดรีดแรงงานและภาษีจากฝรั่งเศสจึงต้องการปลดแอกตนเองจากการปกครองของฝรั่งเศส ซึ่งช่องว่างแห่งอำนาจของฝรั่งเศสได้เกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ฝรั่งเศสอ่อนแอขึ้น จากการพ่ายแพ้ต่อเยอรมนี ยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในอินโดจีน รวมทั้งการที่ฝรั่งเศสจำเป็นต้องยกดินแดนบางส่วนให้แก่ไทย ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าฝรั่งเศสไม่มีความสามารถที่จะปกครอง และรักษาดินแดนไว้ได้ ผู้นำชาตินิยมในอินโดจีนจึงพยายามที่จะปลดแอกอำนาจฝรั่งเศส นอกจากนี้ความพยายามของฝรั่งเศสที่จะเรียกศรัทธาจากชาวลาวและเขมร โดยการปลุกความคิดชาตินิยมเพื่อต่อต้านและเรียกร้องดินแดนที่เสียให้แก่ไทยกลับคืนมา ก่อให้เกิดความรู้สึกโดยทั่วไปในลาวและเขมร รวมทั้งการได้รับสนับสนุนจากญี่ปุ่นด้วย ในช่วงปลายแห่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเริ่มเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการสู้รบทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องใช้อินโดจีนเป็นฐานที่มั่น ยังผลให้ญี่ปุ่นต้องเข้ายึดการปกครองจากฝรั่งเศส และสนับสนุนให้ประเทศในอาณานิคมประกาศเอกราชจากฝรั่งเศส ได้แก่ เจ้านครม สีนุ ประกาศเอกราชให้แก่เขมรเมื่อ วันที่ 13 มีนาคม 2488²⁰ เพียง 4 วันหลังจากที่ญี่ปุ่นบุกยึดอินโดจีนและขับไล่ฝรั่งเศสออกจากอินโดจีน ส่วนเจ้ามหาชีวิตศรีสววงศ์ประกาศเอกราชในลาวเมื่อ วันที่ 8 เมษายน 2488 โดยการนำเสนขอของเจ้าเพชรราช²¹

ภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคม 2488 ตามสัญญาปอร์ต สดมให้ อังกฤษเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในอินโดจีน ได้เส้นขนานที่ 16 ลงไปและให้จีนคณะชาติของเจียงไคเช็คปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเหนือเส้นขนานที่ 16 ขึ้นไป แต่รัฐบาลจีนของเจียงไคเช็คที่จุงกิงจำเป็นต้องเตรียมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตงและนายพล

²⁰ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 268.

²¹ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ประวัติศาสตร์ลาว 1779 – 1975, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2543), หน้า 291.

จูเต๋อ ฝรั่งเศสจึงเปิดการเจรจากับจีน โดยให้ฝรั่งเศสส่งกองทหารเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น ภายใต้การบัญชาการของนายพลหลิวฮั่น ซึ่งแตกต่างกับการที่ฝรั่งเศสจะคืนสิทธิในดินแดนที่ฝรั่งเศสยึดครองไว้ ได้แก่ เชียงไฮ้ เทียนสิน หางโจว และกวางตุ้ง โดยได้ทำสนธิสัญญากันเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2489²² ฝรั่งเศสจึงสามารถส่งกองทหารเข้าสู่อินโดจีนได้ และเกิดการต่อสู้กันระหว่างรัฐบาลลาวอิสระและกองทหารฝรั่งเศส โดยที่เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์แห่งลาวให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่กับฝ่ายฝรั่งเศส การต่อสู้ครั้งที่สำคัญเกิดขึ้น เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2489 ทหารฝรั่งเศสสามารถโจมตีเมืองท่าแขกและยึดครองได้ทำให้ฝ่ายขบวนการลาวอิสระต้องพ่ายแพ้และต้องหนีข้ามแม่น้ำโขงเข้ามายังฝั่งไทย ที่เมืองเวียงจันทน์นั้นฝรั่งเศสสามารถยึดครองได้ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2489 และในวันที่ 13 พฤษภาคม 2489 ฝรั่งเศสก็ยึดครองหลวงพระบางได้ รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีแก่รัฐบาลลาวอิสระที่หนีข้ามมา โดยได้มาจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นในประเทศไทย²³ เช่นเดียวกับเขมรภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อฝรั่งเศสสามารถกลับเข้ามาในเขมรได้อีกครั้งหนึ่ง เจ้าสีหนุก็ประกาศอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ชัน งอก ทัน นายกรัฐมนตรีเขมรในขณะนั้น ถูกจับกุมตัวเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2488 ถูกส่งไปเข้าคุกที่ไซ่ง่อนและต้องถูกยุติบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองไป

อย่างไรก็ตาม ได้มีทั้งกลุ่มลาวอิสระ กลุ่มเขมรอิสระ และกลุ่มเวียดนามอิสระ เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการปกครองฝรั่งเศส โดยเข้ามาใช้บริเวณชายแดนไทยเป็นที่หลบซ่อนและเข้าไปเคลื่อนไหวในประเทศของตน ซึ่งพบว่ารัฐบาลไทยให้การสนับสนุนกลุ่มขบวนการเรียกร้องเอกราชเหล่านี้ อย่างลับ ๆ ดังจะเห็นได้จากการการฝึกร่วมกันระหว่างเสรีไทยสายอีสานที่นำโดย นายเตียง ศิริขันธ์ และคณะลาวอิสระ เช่น ท้าวอุ้น ชนะนิกร เป็นต้น การช่วยเหลือของไทยต่อขบวนการเรียกร้องเอกราชเหล่านี้ดำเนินไปอย่างลับ ซึ่งฝรั่งเศสเองจำเป็นต้องทำการปราบปรามและจำเป็นที่จะต้องปราบปรามเข้ามาถึงในดินแดนประเทศไทยด้วย จึงพบว่าฝรั่งเศสได้ระดมยิงปืนเข้ามายังประเทศไทยทำให้เกิดความเสียหายอย่างมาก

²²อดร วงศ์ทับทิม, ปริทัศน์ พนมยงค์ กับขบวนการกู้เอกราชในลาว. (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2543), หน้า 66 – 67.

²³สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ประวัติศาสตร์ลาว 1779 – 1975. หน้า 293 – 297 และดูรายละเอียดเพิ่มใน พิมพ์รด พิพัฒน์กุล "บทบาทของรัฐบาลและผู้นำทางการเมืองไทยต่อขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาว ระหว่าง พ.ศ. 2483-พ.ศ. 2492," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ในขณะที่ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาการเจรจาในเรื่องดินแดน 4 จังหวัดที่ฝรั่งเศส ต้องการให้ประเทศไทยคืนให้แก่ฝรั่งเศส โดยที่ประเทศไทยไม่ได้รับการสนับสนุนใด ๆ จากอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา รวมทั้งความพยายามของไทยที่จะต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เพื่อให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ ในฐานะประเทศที่แสวงหาสันติภาพว่า ตั้งแต่ต้นปี 2489 นั้น การโจมตีของฝรั่งเศสได้เกิดขึ้นตามเมืองต่าง ๆ ริมฝั่งแม่น้ำโขงเสมอ ดังเช่น ข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนม ได้รายงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ว่าในวันที่ 23 มกราคม 2489 ได้มีกองโจรทหารฝรั่งเศสที่บ้านเมืองเก่าฝั่งอินโดจีน ได้ยิงเรือของราษฎรชาว ไทยที่แล่นเรือมาจาก มุกดาหารและอำเภอนาหว้าพนม ทำให้เรือได้รับความเสียหายหลายแห่ง²⁴ ต่อมาวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2489 กองทหารฝรั่งเศสดังกล่าว ได้ระดมยิงเรือบรรทุกสินค้าของพ่อค้าชาวไทยจำนวน 3 ลำที่เดินเรือเลียบฝั่งไทย โดยขอกกล่าวหาว่าเจ้าของเรือไม่ยอมนำเรือข้ามฝั่งไปให้กองทหารฝรั่งเศสตรวจตรา ทั้งนี้ข้าหลวงประจำจังหวัดจึงได้ติดต่อกับ พ.ท. ปีเตอร์ เค็มพ์ นายทหารอังกฤษที่เข้ามา ประจำอยู่ที่นครพนมให้เตือนการกระทำของฝรั่งเศส รวมทั้งได้ติดต่อกับหัวหน้านายทหารฝรั่งเศสเพื่อ ให้ยุติการกระทำดังกล่าว แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ²⁵ กระทรวงมหาดไทยมีโทรเลขมาถึงข้าหลวงประจำ จังหวัดนครพนมว่า เพื่อให้เป็นการระงับความยุ่งยากในท่าทีของฝรั่งเศสที่ปฏิบัติแก่ฝ่ายไทยมอบให้ เป็นดุลยพินิจของข้าหลวงประจำจังหวัดที่จะระงับการเดินเรือในแม่น้ำโขง หรือให้มีการเดินเรือโดย ไม่ให้ผ่านที่ตั้งกองทหารฝรั่งเศสก็ได้²⁶

ดังได้กล่าวไปแล้วถึงสถานะของประเทศไทยหลังสงคราม ที่ต้องพยายามสร้างสันติให้เกิดขึ้น การรุกรานของฝรั่งเศสที่อ้างการกวาดล้างกลุ่มขบวนการอิสระต่าง ๆ นั้น ทั้งที่ในอีกปัญหาหนึ่ง คือ ปัญหาเรื่องดินแดนที่ฝรั่งเศสต้องการดินแดนคืนจากไทย การกระทำของฝรั่งเศสนี้รัฐบาลไทย ไม่อาจตอบโต้กลับได้ เนื่องจากรัฐบาลต้องแสดงท่าทีที่เป็นมิตรต่อนานาประเทศนั่นเอง ซึ่งรัฐบาล ก็มีได้หนึ่งนอนใจในปัญหาที่ฝรั่งเศสยิงปืนข้ามมายังฝั่งไทย สิ่งที่รัฐบาลดำเนินการในเรื่องนี้เห็นได้ จากการรายงานของหัวหน้าแผนกชายแดน กระทรวงมหาดไทย ในบันทึกต่อท้ายเขียนด้วยลายมือ ถึงหัวหน้ากองการต่างประเทศ อธิบายให้ทราบถึงเรื่องที่เกิดขึ้นและชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นใน

²⁴หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 กองโจรฝรั่งเศสยิงเรือไทย จาก ข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนม ถึงปลัด กระทรวงมหาดไทย วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2489.

²⁵หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 ทหารกองโจรฝรั่งเศสยิงเรือนายหนูกับพวก จากข้าหลวงประจำจังหวัด นครพนม ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2489.

²⁶หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 ลำเนา โทรเลขที่ 385 จากกระทรวงมหาดไทย ถึงข้าหลวงประจำจังหวัด นครพนม วันที่ 19 มีนาคม 2489.

ทางปฏิบัติเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวจะดำเนินการอย่างไร กล่าวคือ ควรจะสั่งให้มีการงดการเดินทางเรือ หรือจะยอมให้ฝรั่งเศสตรวจเรือสินค้า พร้อมกับรัฐบาลจะต้องทำหนังสือประท้วงไปยังสถานทูตฝรั่งเศสด้วย แต่แน่นอนที่สุดที่ฝ่ายไทยกระทำไม่ได้ก็คือการยิงโต้ตอบทั้งนี้เพราะ “इनเลยราชฎรสามัญ (ซึ่งไม่มีผิด)จะสู้ทหารประจำการ ซึ่งแกล้งยงมาได้”²⁷

เหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสระรานไทย โดยการยิงปืนเข้ามาฝั่งไทยยังคงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2489 นายกรัฐมนตรีก็ได้รับแจ้งทางโทรเลขจากนครพนม 2 ฉบับ โดยฉบับแรกแจ้งว่าทหารฝรั่งเศสที่เมืองท่าแขกได้ยิงปืนทั้งปืนเล็ก ปืนกล และปืนใหญ่ขนาดปืนครกเข้ามาในเขตเทศบาลนครพนมอย่างหนัก ถูกศาล สถานีตำรวจ ที่เทศบาลและบ้านเรือนราษฎร มีชาวญวนถูกกระสุนปืนใหญ่ตาย 1 คน และบาดเจ็บสาหัส 2 คน ส่วนอีกฉบับหนึ่งแจ้งว่าทหารฝรั่งเศสที่หินบูนร์ ระดมยิงปืนกลมาที่อำเภอท่าอุเทนอย่างหนัก นอกจากนี้ที่นครพนมเองก็ยังมีเรือกลไฟของราษฎรชาวไทยที่ถูกทหารฝรั่งเศสยิงจมลงถึง 2 ลำ และได้รับความเสียหายอย่างหนัก 1 ลำ เหตุการณ์ฝรั่งเศสยิงถล่มมายังฝั่งประเทศไทยอย่างหนักเช่นนี้ ฝรั่งเศสอ้างว่าเป็นการปราบปรามกลุ่มขบวนการลาวและญวนอิสระ ซึ่งได้ข้ามไปก่อการโจมตีฝรั่งเศส เพื่อต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศส²⁸ ฝรั่งเศสได้ระดมยิงเข้ามาที่นครพนมอย่างหนัก สถานที่ราชการและบ้านเรือนราษฎรได้รับความเสียหาย เป็นจำนวนร้อยหลังคาเรือน รวมทั้งมีผู้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต อีกทั้งข้าหลวงใหญ่(คอมมิสแซร์)ฝรั่งเศสที่เวียงจันทน์ พ.ต. โลเรอ ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อนายปกรณ อังศุสิงห์ ข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนม ให้ส่งผู้ร้าย ทรัพย์ อาวุธ และเรือที่ยึดได้ที่ท่าอุเทนคืนให้แก่ฝรั่งเศสด้วย

แม้ว่ารัฐบาลไทยจะได้ทำหนังสือแจ้งไปยังรัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อขอให้งดการกระทำดังกล่าวเพื่อเห็นแก่สันติภาพก็ตาม สถานการณ์ชายแดนด้านแม่น้ำโขงยังไม่สงบแต่อย่างใด ในระหว่างวันที่ 24 และ 26 พฤษภาคม 2489 ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญ กล่าวคือ ในวันที่ 24 พฤษภาคม เวลาเช้าทหารฝรั่งเศสจำนวน 2 กองร้อย ได้ยกกองกำลังข้ามแม่น้ำโขงบุกเข้ามาในอำเภอท่าบ่อจังหวัดหนองคาย ประทุษร้ายราษฎรให้ได้รับบาดเจ็บและทรัพย์สินเสียหาย และวันที่ 26 พฤษภาคม มีคนประมาณ 80 คนข้ามแม่น้ำโขงจากเวียงจันทน์มายังฝั่งไทยและปล้นราษฎรที่หมู่บ้านท่าหม้อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดนครพนม ในเวลาต่อมาก็มีกองทหารฝรั่งเศสถึง 600 นายข้ามมายังฝั่งไทยอีกและได้เข้าปล้นศรีเชียงใหม่และนำข้าวของชนกลับไปยังอินโดจีน ทำให้ราษฎรต้อง

²⁷ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 บันทึก จากหัวหน้าแผนกชายแดน ถึงหัวหน้ากองการต่างประเทศ วันที่ 13 มีนาคม 2489 (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย).

²⁸ ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 347 - 348.

อพยพออกจากหมู่บ้านโดยมิได้มีการต่อต้าน นอกจากนี้ทหารฝรั่งเศสยังได้ระดมยิงข้ามมายังฝั่งไทยอีกเป็นระยะ ๆ²⁹

สำหรับการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา มิให้เกิดการกระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสโดยตรง บริเวณชายแดนด้านแม่น้ำโขงนั้น กระทรวงมหาดไทยได้มีโทรเลขไปถึง ข้าหลวงประจำจังหวัดชายแดนด้านแม่น้ำโขง คือ ลานช้าง หนองคาย นครพนม และนครจำปาศักดิ์ สั่งห้ามการจราจรทางน้ำโดยเด็ดขาด³⁰ ส่วนจังหวัดเลย และอุบลราชธานีนั้นให้อยู่ในดุลยพินิจของข้าหลวงประจำจังหวัด³¹

การปิดการจราจรในแม่น้ำโขงของไทยนั้น มีผลกระทบกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก เนื่องจากในเวลานั้นประสพภาวะขาดแคลนสินค้าทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค การปิดการจราจรไม่ให้เกิดเรือทุกชนิด มีผลทำให้สินค้าต่าง ๆ ของไทยไม่สามารถลักลอบนำออกไปขายฝั่งลาวได้นั่นเอง ดังจะเห็นได้จาก หนังสือของพระอนุรักษภูเบศร์ (หัวหน้ากองการต่างประเทศ) ส่งถึง ปลัดกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2489 เสนอความเห็นที่ไม่ควรผ่อนผันให้จังหวัดลานช้างทำการเดินเรือในแม่น้ำโขง เพราะจะเป็นช่องทางให้ลักลอบนำสินค้าจากไทยเข้าสู่ฝั่งลาวได้ ซึ่งเป็นอีกจุดประสงค์หนึ่งของประเทศไทย ที่ไม่ต้องการให้มีการลักลอบนำสินค้าออกจำหน่ายนอกประเทศ ดังนี้

ใครจะรับรองได้ว่า พ่อค้าเหล่านี้จะไม่เอาของไปขายฝั่งซ้าย เพราะยอมทราบกันอยู่แล้วว่า ฝั่งฝรั่งเศสขาดแคลนมาก การปิดการจราจรมีจุดประสงค์ จะไม่ให้อาหารข้ามไปฝั่งฝรั่งเศส พ่อค้าเหล่านี้คงเป็นชาวจีนในลานช้างและในหลวงพระบาง มีเงินมาก ถึงกับขออนุญาตหลบภัยเข้ามาลานช้าง และมีอาวุธปืนติดตัวมาด้วย ซึ่งได้สั่งการไปแล้ว เชื่อว่าพ่อค้าทั้ง 2 แห่ง คงติดต่อซื้อขายกันและหาทางลอบส่งเข้าไปหลวงพระบางเพื่อหวังกำไร³²

จากผลกระทบดังกล่าวนี้เอง พ.ต.โลเรอ จึงติดต่อกับฝ่ายไทยโดยข้ามมาพบข้าหลวงประจำจังหวัดหนองคาย เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2489 เพื่อขอให้ประเทศไทยเปิดการจราจรในแม่น้ำโขง ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้หารือกับกระทรวงการต่างประเทศแล้ว เห็นว่าการเปิดการจราจร

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ หจข. (1) มท.3.1.2.10/190 สำเนาโทรเลขกระทรวงมหาดไทย ถึงข้าหลวงประจำจังหวัด ลานช้าง - หนองคาย - นครพนม - นครจำปาศักดิ์ วันที่ 1 มิถุนายน 2489.

³¹ หจข. (1) มท.3.1.2.10/190, หนังสือ จากนายภูษณ อภรณ์ไกรฤกษ์ ถึงหัวหน้ากองการต่างประเทศ วันที่ 25 กันยายน 2489. (ชื่อที่ขีดเส้นใต้เขียนตามที่ปรากฏในเอกสาร คือ นายภูษณษภรณ์ ไกรฤกษ์)

³² หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 หนังสือ จากพระอนุรักษภูเบศร์ ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย วันที่ 2 กรกฎาคม 2489.

ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายฝรั่งเศสอย่างมาก รวมทั้งยังทำให้ฝรั่งเศสอาจใช้เป็นข้ออ้าง กล่าวหาฝ่ายไทยข้ามไปปล้นทางฝั่งเศสอีกด้วย³³ เพื่อมิให้เกิดปัญหากระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสในวันที่ 19 กรกฎาคม 2489 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติห้ามมิให้มีการจรรยาจรใด ๆ ทางแม่น้ำโขง³⁴

ฝรั่งเศสยังคงมีการเคลื่อนไหวด้านการทหารและยิงข้ามมายังฝั่งไทยอยู่เนือง ๆ ดังโทรเลข รายงานของข้าหลวงประจำจังหวัดนครจำปาศักดิ์ นายสังเวียน บริบาลบรรพตเขตต์ (หลวงบริบาลบรรพตเขตต์) ถึงกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2489 ว่าฝรั่งเศสได้เคลื่อนกำลังทางทหารมาเพิ่มเติมตามชายฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่สตึงเตรงถึงปากเซจำนวนหลายจุด มีอาวุธพร้อม รวมทั้งมีการฝึกซ้อมกำลังทหารให้ทำการยึดเกาะดอนต่าง ๆ แทบทุกวัน³⁵ ที่จังหวัดลานช้างก็ปรากฏว่ามีทหารฝรั่งเศสจากเมืองหลวงพระบาง ยึดเรือบรรทุกข้าวของพ่อค้าชาวไทยซึ่งล่องมาจากจังหวัด เชียงรายถึงเชียงแสนไป 6 ลำ มีข้าวถึง 300 กระสอบ ราคาประมาณ 75,000 บาท และยังมีทหารฝรั่งเศสยิงปืนจากฝั่งเมืองหลวงพระบางข้ามมายังเชียงแสนอยู่เนือง ๆ รวมทั้งนำเครื่องบินมาขับวนอยู่เหนือเมืองเชียงแสนเสมอ ๆ³⁶

สำหรับปัญหาการปิดการจราจรทางน้ำในแม่น้ำโขงนั้น มีผลกระทบต่อประเทศไทยเช่นกัน กล่าวคือพ่อค้าชาวไทยไม่สามารถนำสินค้าบรรทุกไปขายยังจังหวัดต่าง ๆ ทางแม่น้ำโขงได้ จึงปรากฏว่า มีพ่อค้าบางรายทำหนังสือขออนุญาตเดินเรือเพื่อนำสินค้าไปขาย โดยเฉพาะที่จังหวัดลานช้างนั้นนับว่ามีผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากว่าการคมนาคมติดต่อกันภายในจังหวัด และกับจังหวัดอื่น ๆ ทางน้ำถือว่าสะดวกที่สุด³⁷

³³ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 เหตุการณ์ชายแดน จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 กรกฎาคม 2489.

³⁴ หจข.(1) ท.3.1.2.10/190 จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 20 กรกฎาคม 2489.

³⁵ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 สำเนาโทรเลข หมู่ที่ 3755 จากข้าหลวงประจำจังหวัดนครจำปาศักดิ์ ถึงกระทรวงมหาดไทย วันที่ 6 มิถุนายน 2489.

³⁶ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 โทรเลข จากข้าหลวงประจำจังหวัดลานช้าง ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 21 มิถุนายน 2489.

³⁷ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 ขออนุญาตนำเรือกลับจังหวัดลานช้าง จากข้าหลวงประจำจังหวัดหนองคาย ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 4 กันยายน 2489. และ หจข.(1)มท.3.1.2.10/190 ขอให้พิจารณาผ่อนผันกำหนดเวลาออกเรือรับส่งคนโดยสารและสินค้าเสียใหม่ จากเจ้าของเรือกลไฟ ถึงท่านเจ้าท่าเขตต์ 3 วันที่ 1 พฤศจิกายน 2489.

วิธีแก้ปัญหาคาใจของฝรั่งเศส คือรัฐบาลไทยพยายามดำเนินการทางการทูต เพื่อต้องการให้ชาติมหาอำนาจได้ทราบการกระทำของฝรั่งเศส กล่าวคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายดิเรก ชัยนาม ก็ได้แจ้งให้กับทูตอังกฤษ และอุปทูตสหรัฐอเมริกาทราบพร้อมกัน แจ้งว่า ฝ่ายไทยมิได้ทำการโต้ตอบแต่ประการใดเลย การกระทำของฝรั่งเศสถือเป็นการรุกรานอธิปไตยของไทยอย่างยิ่ง ขอให้แจ้งแก่ฝรั่งเศสให้งดการกระทำนี้เสีย และได้รับการบอกเล่าจากอัครราชทูตอังกฤษและอุปทูตสหรัฐอเมริกา ว่าฝรั่งเศสเองมีแผนการที่จะเข้ามายึดเขตแดนไทยด้วย ซึ่งทูตทั้งสองประเทศได้เสนอว่าประเทศไทยควรคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสไปเสียเพื่อผลดีแก่ประเทศไทยเอง³⁸

วันที่ 27 พฤษภาคม 2489 นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ก็ได้ออกแถลงการณ์และคำวิงวอนของรัฐบาลไทยและประชาชนชาวไทยต่อพลโลกซึ่งได้รับความอดอยาก เสนอต่อประธานาธิบดีของชาติมหาอำนาจแห่งสหประชาชาติ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ สหภาพโซเวียต จีน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ นายเฮอร์เบิร์ต ซี ฮูเวอร์ และ ลอร์ด คิลเลอร์น เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการกระทำที่ไม่ถูกต้องและการล่องล้าอธิปไตยของฝรั่งเศส เนื้อหาส่วนหนึ่งชี้ให้เห็นผลกระทบต่อปริมาณข้าว ที่ประเทศไทยต้องจัดส่งให้แก่สหประชาชาติเพื่อนำไปช่วยเหลือชาติต่างๆ ที่ได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องจากผลของสงคราม จำเป็นอย่างยิ่งที่สหประชาชาติจะต้องให้ความช่วยเหลือประเทศไทย ดังนี้

ผลการโจมตีของฝ่ายฝรั่งเศสนี้ ทำให้ราษฎรทั้งในบริเวณที่ถูกรบกวนโดยตรง และในบริเวณที่ติดต่อกันนั้น ต้องทิ้งบ้านช่องไร่นามีผลกระทบกระเทือนถึงการปลูกข้าว และการส่งข้าวออกนอกประเทศด้วย ประเทศไทยได้รับเอาพันธกรณีอันเคร่งครัดในอันที่จะส่งข้าวเป็นจำนวนมากที่สุดที่จะทำได้ให้แก่ประเทศต่าง ๆ ที่ขาดแคลนอาหาร และประเทศไทยกำลังพยายามอย่างเต็มที่ที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีที่ว่านี้ แต่การทั้งนี้จะสำเร็จผลไปไม่ได้ทราบเท่าที่การรุกรานของฝรั่งเศส เป็นเหตุทำให้ราษฎรต้องอพยพทิ้งบ้านช่องไร่นาไป และกระทบกระเทือนถึงการปลูกข้าวและการคมนาคมด้วย รัฐบาลไทยและประชาชนชาวไทยขอวิงวอนต่อพลโลกที่รักสันติภาพ และมีเมตตากรุณา จงได้มีความเห็นใจและร่วมมือกับประเทศไทยเพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติภาพ และเพื่อเลี้ยงดูประชาชนต่าง ๆ ที่อดอยากในซีกนี้ของโลก³⁹

³⁸ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 348.

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 350 – 351.

การกระทำของฝรั่งเศสครั้งนี้ เรียกว่าเป็นกรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศส เนื่องจากเป็นการสู้รบกันโดยที่มิได้มีการประกาศเป็นสงคราม เช่นเดียวกับเหตุการณ์กรณีพิพาทซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2483 ถึงต้นปี พ.ศ. 2484 เมื่อครั้งที่ประเทศไทยเรียกร่องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี่ เป็นการรุกรานที่ฝรั่งเศสเป็นผู้เริ่มขึ้น ประเทศไทยไม่สามารถที่จะทำการโต้ตอบได้ เนื่องจากประเทศไทยจำเป็นต้องแสดงท่าทีที่เป็นผู้ที่รักษาสันติภาพ และฝรั่งเศสในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นถือเป็นประเทศมหาอำนาจ 1 ใน 5 ประเทศผู้ก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ฝรั่งเศสได้ออกแถลงการณ์ว่าไม่ได้รุกรานทางทหารต่อประเทศไทย การที่ทหารฝรั่งเศสข้ามฝั่งมายังประเทศไทยนั้น ก็เพื่อติดตามใจผู้ร้ายที่ข้ามไปรั้งความฝรั่งเศสส่วนข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนได้ออกคำแถลงว่าการที่ทหารอินโดจีนต้องข้ามมายังฝั่งไทย เพราะเจ้าหน้าที่ไทยไม่สามารถควบคุมการกระทำของพวกลาวและเวียดนามซึ่งเป็นกบฏได้

เรื่องที่ประเทศไทยร้องเรียนต่อสหประชาชาติ ถึงการกระทำของฝรั่งเศสนี้ ในวันที่ 13 มิถุนายน 2489 เลขานุการสหประชาชาติได้โทรเลขถึงนายกรัฐมนตรีว่าได้รับเรื่อง และได้แจ้งให้คณะมนตรีความมั่นคงทราบเรื่องแล้ว และถือเป็นกรณีแรกที่ประเทศที่มีได้เป็นสมาชิกได้ร้องต่อสหประชาชาติ ซึ่งตามกฎหมายบัตรสหประชาชาติ ประเทศที่ยังไม่เป็นสมาชิกจะต้องยอมรับล่วงหน้าว่าจะปฏิบัติตามข้อผูกพันแห่งการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธีตามที่บัญญัติไว้ในกฎบัตร โดยที่กรณีพิพาทอาจเกี่ยวพันโยงไปถึงเรื่องดินแดนที่ยังเป็นปัญหาอยู่ และรัฐบาลจะดำเนินการได้ ก็ต่อเมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐสภาก่อนซึ่งถือเป็นผู้แทนของประชาชน รัฐบาลจึงได้เสนอต่อสภาเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2489 ให้ลงมติมอบอำนาจแก่รัฐบาลเพื่อรับรองต่อสหประชาชาติว่าจะปฏิบัติตามพันธกรณีที่จะตกลงโดยสันติวิธี ซึ่งรัฐบาลจะใช้อำนาจดังกล่าวนี้เมื่อถึงเวลาที่จำเป็นและสมควร

ปรากฏว่าเมื่อรัฐบาลนำเรื่องดังกล่าวเสนอต่อรัฐสภา ก็ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางถึงการถูกต้องหรือไม่ตามรัฐธรรมนูญ ที่รัฐบาลจะให้รัฐสภามอบอำนาจให้ รวมทั้งผลการตัดสินของสหประชาชาตินั้นจะทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบ โดยที่รัฐสภาไม่อาจคัดค้านได้เลยที่สำคัญ คือ การที่มีเรื่องของดินแดน 4 จังหวัด สมาชิกรัฐสภาโดยทั่วไปมีความเห็นว่า จะทำให้ประเทศไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสตามข้อตกลงของสหประชาชาติ ดังเช่นการอภิปรายของนายปริญญา จุฑามาศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกระบี่ ตอนหนึ่งว่า "ปัญหาเรื่องนี้เกี่ยวกับดินแดนเหมือนกัน เพราะเราอาจจะต้องเสียดินแดน"⁴⁰ ซึ่งเรื่องนี้ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

⁴⁰สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 4 วันจันทร์ที่ 17 มิถุนายน 2489, หน้า95.

ก็ได้ชี้แจงถึงความจำเป็นของรัฐบาลที่จะต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอาณาเขต กล่าวคือ

เมื่อเกิดกรณีพิพาทแล้วเช่นนี้แล้ว ความจำเป็นเรื่องดินแดนก็บังคับให้เราจะต้องหาทางออก และที่รัฐบาลหาทางออกก็คือส่งเรื่องไปยังองค์การโลก ในการที่องค์การโลกจะรับวินิจฉัยคือประเด็นอะไรเข้าพเจ้าขอเรียนต่อสภาตามหลัง แต่ปัญหาที่องค์การโลก เขาจะรับเรื่องราวไว้พิจารณาต่อไปนี้ ก็จะต้องพาดพิงไปถึงเรื่องชายแดนอินโดจีนไม่มีปัญหา⁴¹

อย่างไรก็ตามในที่สุดรัฐสภาก็อนุมัติ ให้รัฐบาลนำเรื่องกรณีพิพาทเข้าสู่การพิจารณาของสหประชาชาติได้⁴² ในเวลาต่อมารัฐบาลได้ลงมติตั้งผู้แทนขึ้นชุดหนึ่ง เดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพื่อเจรจาระงับกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสตามอำนาจที่รัฐสภามอบหมาย ซึ่งคณะผู้แทนชุดนี้ได้แก่

1. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นหัวหน้า
2. นายควง อภัยวงศ์ เป็นรองหัวหน้า
3. หลวงวิสุตวิรัชชเทศ
4. พ.ท. หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์
5. นายถนัด คอมันตร์
6. นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล
7. หลวงดิษฐการภักดี
8. หม่อมเจ้าดิลังฤทธิ์ กฤดากร
9. นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา
10. นายสุจิต นิรัญพฤษ
11. นายดุสิต บุญธรรม
12. นายจาพิกรณ์ เศรษฐบุตร์⁴³

จะเห็นได้ว่าเรื่องดินแดน 4 จังหวัดนี้ เกี่ยวข้องอย่างมากกับ กรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส ความต้องการดินแดนนี้คั้นของฝรั่งเศส และการสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติของไทย ซึ่งในช่วงเวลานั้นก็ต้องดำเนินการเจรจาไปพร้อมกัน ระหว่างที่รัฐบาลไทยกำลังหาทางเจรจาเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศส และเหตุการณ์ชายแดนกลายเป็นปัญหาสำคัญต่อ

⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁴³ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 352.

สันติภาพระหว่างประเทศทั้ง 2 อยู่ นั้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้แนะนำอย่างเป็นทางการ ให้ประเทศไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ รัฐบาลเห็นดีด้วย และในโอกาสที่ประเทศไทยได้รับเชิญครั้งแรกให้เข้าร่วมประชุมองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ที่กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา ในเดือนพฤษภาคม 2489 จึงให้นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทย ไปร่วมประชุมและสอบถามลู่ทางการสมัครเป็นสมาชิกสหประชาชาติซึ่งรัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ แต่ไม่สนับสนุนเรื่องดินแดนที่ประเทศไทยได้มาจากฝรั่งเศส และเสนอให้รัฐบาลไทยคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสก่อน เพื่อฝรั่งเศสจะได้รับรองการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของไทย⁴⁴

ก่อนที่รัฐบาลไทยจะดำเนินการอย่างไรต่อไป ได้มีเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นที่เสียมราฐ เนื่องจากชาวเขมรได้มีการเคลื่อนไหว เพื่อปลดปล่อยประเทศจากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส⁴⁵ รัฐบาลได้รับรายงานจากข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงครามว่า ในระหว่างวันที่ 21 – 22 สิงหาคม 2489 ฝ่ายฝรั่งเศสได้ปราบปรามกลุ่มขบวนการเขมรอิสระที่เมืองเสียมราฐอย่างหนัก ทั้งการยิงปราบปรามและจับราษฎรผู้ต้องสงสัยไปกักขังและทรมานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ตลอดจนเผาบ้านเรือนราษฎร ตลาดและวัดหลายแห่ง ทำให้ชาวเขมรจำนวนมากหลบหนีเข้ามาในเขตแดนประเทศไทยด้านอำเภอไพร่ระยอเดช จังหวัดพิบูลสงคราม ข้าหลวงประจำจังหวัด สั่งการให้กรมการอำเภอสอบสวนและช่วยเหลือในเรื่องที่พกอาศัยตามควร⁴⁶ ฝรั่งเศสได้กล่าวหาว่าไทยมีส่วนร่วมในการโจมตีจังหวัดเสียมราฐ และอ้างว่ามีหลักฐานว่าชาวไทยได้ข้ามชายแดนเข้าไปร่วมมือ โดยส่งทหารที่ฝึกซ้อมแล้วเข้าไปช่วยเหลือ

จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้การเจรจาเรื่องดินแดนตึงเครียดขึ้นอีก โดยฝรั่งเศสยืนยันจะถอนคำร้องของไทยต่อสหประชาชาติหากไทยไม่คืนดินแดนให้ฝรั่งเศส พร้อมทั้งจะคัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของไทย⁴⁷ เรื่องฝรั่งเศสกล่าวหาไทยมีส่วนร่วมในการปฏิวัติที่เสียมราฐนั้น แม้จะไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด แต่อาจพิจารณาได้ว่าไม่น่าจะเกินความเป็นจริง เนื่องจากพบว่า มีนัก

⁴⁴ สดใส ชันติวรพงศ์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 – 1947 (พ.ศ. 2480 – 2490)," หน้า 321 – 323.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 329.

⁴⁶ หจข. (1)มท.3.1.2.10/190 ปีก 3/5 วิทยุที่ 135 จากข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงคราม ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ ส่งวันที่ 23 สิงหาคม 2489.

⁴⁷ สดใส ชันติวรพงศ์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 – 1947 (พ.ศ. 2480 – 2490)," หน้า 329 - 330

การเมืองในตระกูลอภัยวงศ์มีบทบาทสำคัญในฐานะหัวหน้าเขมรอิสระ เช่น พระพิเศษพานิชย์ ซึ่งมีชื่อเป็นหัวหน้าเขมรอิสระตั้งแต่เมื่อประเทศไทยเรียกร่องเอกราชแล้ว อีกคนหนึ่งคือ นายชวลิต อภัยวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระตะบอง ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้อำนวยการทั่วไปของเขมรอิสระ⁴⁸ บุคคลทั้งสองมีความเกี่ยวข้องกับนายควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรี้ และหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในปี พ.ศ. 2489 รวมทั้งนายเชียด อภัยวงศ์ ข้าหลวงตรวจการพิเศษประจำดินแดน 4 จังหวัด

ในการเจรจาที่สหรัฐอเมริการะหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส สามารถบรรลุข้อตกลงได้ในวันที่ 4 ตุลาคม 2489 ประเทศไทยยอมคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสยอมให้มีการตั้งคณะกรรมการประนอมขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาข้อเรียกร้องของฝ่ายไทย และยอมรับประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ⁴⁹ ผู้แทนฝ่ายไทยจึงได้เสนอมายังรัฐบาลไทยโดยมอบให้นายสุจิต หิรัญพฤกษ์ เป็นผู้แทนเดินทางกลับมายังประเทศไทยเพื่อชี้แจงแก่รัฐบาล และในวันที่ 14 ตุลาคม 2489 จึงได้ประชุมรัฐสภา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ การอภิปรายเรื่องดังกล่าว สมาชิกสภาได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางว่าไม่ต้องการที่จะคืนดินแดนดังกล่าวไป เนื่องจากการได้ดินแดนมา เมื่อปี พ.ศ. 2484 นั้น ก็เป็นความเห็นร่วมกันของคนทั้งชาติ และเป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าดินแดนเหล่านี้เคยเป็นของไทยมาก่อน

สำหรับตัวแทนของประชาชนใน 4 จังหวัดที่มีความคิดเห็นต่อเรื่องการคืนดินแดนนี้ อาจเห็นได้จากคำอภิปรายของ นายชวลิต อภัยวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่า การที่ฝรั่งเศสจะเอาดินแดน 4 จังหวัดนี้กลับคืนไป ก็เหมือนให้ประชาชนชาวไทยในสวนนี้กลับไปเป็นทาสฝรั่งเศสอีกครั้ง และพูดถึงดินแดนนี้ เมื่อคืนฝรั่งเศสไปแล้ว เราจะเรียกร่องคืนมาในการปรับปรุงเขตแดนนั้นก็ไม่ว่าจะได้หรือไม่ และว่า

⁴⁸ หจข.สร.0201.35/47 บันทึกการสนทนากับหัวหน้าเขมรอิสระจังหวัดสุรินทร์ (ไม่ปรากฏว่าเป็นรายงานจากหน่วยงานใด ในบันทึกดังกล่าวมีรายชื่อคนสำคัญของกลุ่มเขมรอิสระ นอกจากนายชวลิต อภัยวงศ์ แล้ว ยังประกอบด้วย นายฮุน เป็นนายกรัฐมนตรี และขุนมูลศาสตร์ เป็นพลธิการจัดหาเสบียงและอุปกรณ์การรบ)

⁴⁹ สดใส ชันติวรวงศ์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 - 1947 (พ.ศ. 2480 - 2490).", หน้า 334 - 340.

ข้าพเจ้าขอคัดค้านรัฐบาล ข้าพเจ้าไม่ได้พูดในนามของพรรคฝ่ายค้าน หรือ
ในนามของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งมาจากจังหวัดนั้นก็หาไม่ แต่พูดด้วยความเห็นใจใน
ฐานะที่เป็นคนชาติเดียวกันกับประชาชนทั้ง 4 จังหวัดนั้น⁵⁰

ในความรู้สึกรวมของประชาชนทั่วไปและทหารเกี่ยวกับการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส พบว่าได้
เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2488 เมื่อมีข่าวว่าฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการให้ประเทศไทยคืนดินแดน
ส่วนนี้ให้แก่ฝรั่งเศส มีผู้แสดงความไม่เห็นด้วยกับการคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส โดยเสนอความคิดเห็น
ส่งไปยังรัฐบาลและสื่อมวลชนต่างๆ เช่น ในเดือนธันวาคม 2488 วิฑูย์ไช่งอนได้เสนอข่าวเกี่ยวกับ
เรื่องการเรียกร้องดินแดนของไทยและต้องการให้ไทยคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส จึงมีผู้ใช้นามปากกาว่า
"คน ร.ศ. 112" และ "ประชาชนเลือดเนื้อไทย" ได้ทำหนังสือไปยังอธิบดีกรมโฆษณาการให้ตอบได้
การเสนอข่าวดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นถึงการเสียสละร่วมมือของคนไทยทั้งชาติเรียกร้องดินแดนเก่า
ของไทยคืน เป็นการไม่ถูกต้องหากจะคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส⁵¹ การใช้นามดังกล่าวย่อมแสดงถึงพลัง
แห่งชาตินิยมที่ได้ถูกสร้างขึ้นเมื่อครั้งเรียกร้องดินแดนที่ยังคงมีอยู่ และมีผู้เขียนบทความลงหนังสือ
พิมพ์บ้าง ได้แก่ ผู้ใช้นามปากกาว่า "ศิตยจุล" เขียนลงหนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันที่ 11
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 เสนอความเห็นที่ พระตะบองไม่ควรจะถูกแยกไปจากไทยเนื่องจากเคยเดิน
ทางไปอยู่พระตะบองเห็นว่าพลเมืองที่นั่นเป็นคนไทยและรักประเทศไทยไม่ต้องการถูกแยกจาก
ไทยอีก⁵² และผู้ใช้นามปากกาว่า "โยธิน" อ้างตัวเป็นนายทหารเสนารักษ์ กล่าวถึงความจำเป็น
ทางทหารต่อดินแดน 4 จังหวัด เพื่อต้องการด้านทานการรุกของญี่ปุ่น การกล่าวหาว่าไทยฉวย
โอกาสจึงไม่ถูกต้อง⁵³

⁵⁰สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 7 วันอังคารที่ 15 ตุลาคม 2489. หน้า 268.

⁵¹หจข.สร.0201.37.6/19 วิฑูย์ไช่งอนพูดก้าวร้าวไทย จากอธิบดีกรมโฆษณาการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 มกราคม 2489.

⁵²หจข.สร.0201.37.6/19 "ดินแดนพระตะบองไม่ควรถูกแยก" ข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์สัจจา ฉบับวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2489.

⁵³หจข.สร.0201.37.6/19 ข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันที่ 25 มีนาคม 2489.

ในที่สุดในการประชุมวันที่ 2 คือวันที่ 15 ตุลาคม 2489 ก็สิ้นสุดลง รัฐบาลได้รับการสนับสนุนในการดำเนินการตามข้อเสนอข้างต้น 91 ต่อ 29 เสียง⁵⁴ ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยต้องคืนดินแดน 4 จังหวัดให้แก่ฝรั่งเศส ทั้งนี้การดำเนินการมอบดินแดนคืนให้ฝรั่งเศส มีดังนี้

5.2 การมอบดินแดนคืนให้แก่ฝรั่งเศส

5.2.1 การเตรียมการส่งมอบดินแดน

เมื่อรัฐสภาลงมติในการปฏิบัติตามเงื่อนไข ยกเลิกสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2484 มีผลให้ประเทศไทยต้องส่งมอบดินแดน 4 จังหวัดคืนให้แก่ฝรั่งเศส รัฐบาลได้รับดำเนินการเพื่อเตรียมส่งมอบและอพยพราษฎรอย่างทันทีโดยวันที่ 16 ตุลาคม 2489 ได้ประชุมคณะรัฐมนตรีที่ประชุมมีมติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้น 1 ชุด เพื่อพิจารณาหาทางป้องกันผลเสียหายเกิดขึ้นจากการคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส ประกอบด้วยผู้แทนจากกระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงคลัง และกระทรวงคมนาคม เนื่องจากเมื่อมีการคืนดินแดนให้ ฝรั่งเศสจะเป็นช่องทางให้พ่อค้าหลบเลี่ยงภาษี โดยเตรียมขนสินค้าเข้าไปกักตุนใน 4 จังหวัด ดังนั้นที่ประชุมจึงตกลงให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นประธาน⁵⁵

ในวันที่ 18 ตุลาคม 2489 ได้ประชุมคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง โดยเห็นว่าการที่รัฐบาลประกาศคืนดินแดน 4 จังหวัดนี้ให้แก่ฝรั่งเศสจะเป็นการสร้างความเข้าใจผิดได้ จึงมีมติให้ตั้งผู้แทนรัฐบาลไปชี้แจงแก่ข้าราชการ พ่อค้า และราษฎร ใน 4 จังหวัดนี้ โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (พระยาสุนทรพิพิธ) เป็นผู้แทนรัฐบาลไปจังหวัดพระตะบอง และพิบูลสงคราม⁵⁶

⁵⁴สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 7 วันอังคารที่ 15 ตุลาคม 2489. หน้า 337.

⁵⁵หจข.สร. 0201.35/ 47 ตั้งคณะกรรมการพิจารณาป้องกันผลเสียหายในการคืนดินแดน 4 จังหวัดจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐ - มหาดไทย รัฐ - พาณิช รัฐ - การคลัง และรัฐ - คมนาคม วันที่ 17 ตุลาคม 2489.(ชื่อเอกสารใช้ตามที่ระบุไว้)

⁵⁶หจข.สร. 0201.35/ 47 ตั้งให้เป็นผู้แทนรัฐบาล จาก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข วันที่ 19 ตุลาคม 2489.

นายจำลอง ดาวเรือง เป็นผู้แทนรัฐบาลไปจังหวัดนครจำปาศักดิ์⁵⁷ และที่จังหวัดลานช้างให้ข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นตัวแทน⁵⁸

การเดินทางไปยังจังหวัดพระตะบอง และพิบูลสงคราม ดูจะเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญที่ต้องการโฆษณาประชาสัมพันธ์การทำงานของรัฐบาลด้วย เพราะเหตุว่าได้มีการกำหนดตัวผู้ร่วมเดินทางไปทั้งสิ้นถึง 45 คน ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 10 คน เพื่อรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยที่มาเข้าร่วมประชุม ผู้แทนราษฎร 4 คน เจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการ 6 คน นักหนังสือพิมพ์อีก 25 คน และมีกำหนดเดินทางในระหว่างวันที่ 23 – 31 ตุลาคม 2489 บุคคลที่จะต้องประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ใน 4 จังหวัด และกลุ่มของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎร พระสงฆ์ และพ่อค้าชาวจีน เนื้อหาที่รัฐบาลกำหนดให้ผู้แทนไปทำการประชุมชี้แจงราษฎรครั้งนี้คือ การปลุกฝังให้เข้าใจในเรื่องสัญญาติ การชี้ให้เห็นเหตุผลสำคัญ และความจำเป็นที่รัฐบาลต้องรับข้อเสนอของฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่งให้เห็นผลร้ายและผลดีที่จะเกิดแก่ราษฎรในการกระทำของรัฐบาล และแจ้งให้ทราบว่ารัฐบาลจะคอยสอดส่องดูแล และช่วยเหลือในเรื่องสัญญาติ สิทธิเสรีภาพ และกรรมสิทธิ์อื่น ๆ ให้⁵⁹ แสดงให้เห็นว่ามีกระแสการคัดค้านเรื่องการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้แก่พลเมือง ทั้งในดินแดนเก่าและดินแดน 4 จังหวัด

การเตรียมการส่งมอบดินแดนคืนและการอพยพกลับประเทศไทยนั้น คณะกรรมการที่ตั้งขึ้น ก็ได้กำหนดให้เตรียมการในด้านต่าง ๆ เน้นในการปกป้องผลประโยชน์ของรัฐบาลและราษฎรไทย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) เรื่องการรถไฟและการขนส่ง สิ่งของที่รัฐบาลได้ลงทุนลงไปด้านการรถไฟ เช่น รางรถไฟ และอุปกรณ์ หากนำกลับไม่ได้ ให้เรียกค่าชดเชยจากฝรั่งเศส
- 2) เรื่องการศุลกากร ให้เตรียมการตั้งด่านศุลกากรตามแนวชายแดน
- 3) เรื่องการค้า เร่งรัดการจัดเก็บภาษารายได้อื่น ๆ ที่ค้างค้าง และส่งเงินคงคลังกลับเข้ามาให้มากที่สุด
- 4) เรื่องเขตแดน ให้พิจารณาอย่าให้ไทยเสียเปรียบ

⁵⁷ หจข.สร. 0201.35/ 47 ตั้งผู้แทนรัฐบาลมาเยี่ยมราษฎรในจังหวัดนครจำปาศักดิ์ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงนายจำลอง ดาวเรือง รัฐมนตรี วันที่ 28 ตุลาคม 2489.

⁵⁸ หจข.สร. 0201.35/ 47 ตั้งผู้แทนรัฐบาลเยี่ยมราษฎรจังหวัดลานช้าง จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงข้าหลวงประจำจังหวัดลานช้าง วันที่ 28 ตุลาคม 2489.

⁵⁹ หจข.สร. 0201.35/ 47, หนังสือลับ สังเขปหลักการปฏิบัติในการประชุมราษฎร.

- 5) เรื่องการอพยพ ให้วางแผนในการอพยพ จัดเตรียมการด้านต่าง ๆ ให้เรียบร้อย
- 6) เรื่องสินค้า กักสินค้าที่จำเป็นและขาดแคลนไม่ให้ส่งออกป็นดินแดน 4 จังหวัด และลำเลียงสินค้าในท้องถิ่นของ 4 จังหวัดเข้ามาในไทยโดยเร็ว
- 7) เรื่องป่าไม้และของป่า หาทางนำเข้ามาให้มากที่สุดและโดยไม่กระทบกับสัญญา
- 8) เรื่องทรัพย์สินของเทศบาลและรัฐบาล หากเทศบาลใดใน 4 จังหวัดเป็นหนี้ต่อรัฐบาล ให้ชำระเสียให้เรียบร้อย
- 9) เรื่องสิทธิประโยชน์และสัญชาติของคนไทยที่ยังคงอยู่ใน 4 จังหวัด รัฐบาลควรเจรจาให้คนไทยเหล่านี้ไม่ต้องเสียสิทธิและประโยชน์ ตลอดจนสัญชาติออกอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทรัพย์สินเอกชนที่ติดค้างอยู่ ให้หาทางแปลงทรัพย์สินเหล่านั้นให้ได้ประโยชน์มากที่สุด
- 10) เรื่องการสื่อสารโทรเลข โทรศัพท์ และการไปรษณีย์ ให้ขนย้ายอุปกรณ์เข้ามามากที่สุด และดำเนินการให้ยังคงติดต่อสื่อสารกันได้
- 11) เรื่องการติดต่อชายแดน ให้มีการติดต่อตามชายแดนตามหลักการเดิม⁶⁰

ก่อนที่รัฐบาลจะได้ลงนาม ในข้อตกลงระงับกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสนั้น รัฐบาลได้เตรียมการอย่างหนักที่จะให้เกิดผลดีแก่ประเทศไทยมากที่สุด ในการส่งมอบดินแดนคืนให้แก่ฝรั่งเศส มีการประชุมเตรียมการอย่างต่อเนื่อง ในวันที่ 22 ตุลาคม 2489 คณะรัฐมนตรีได้จัดการประชุมขึ้นอีกครั้งที่กระทรวงมหาดไทยเพื่อเตรียมการในเรื่องการส่งมอบดินแดนให้เป็นที่เรียบร้อย โดยไม่ให้มีเหตุร้ายใด ๆ เกิดขึ้น เนื่องจากมีกลุ่มขบวนการอิสระดำเนินการเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส เคลื่อนไหวอยู่ในอินโดจีนและใกล้ชายแดนของไทย การส่งมอบดินแดนจึงไม่ต้องการให้มีปัญหาจากการกระทำของกลุ่มเหล่านี้

ในสวนการเตรียมแผนการถอนตัวนั้น ที่ประชุมได้มีมติให้ดำเนินการ มีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

- 1) ข้าราชการส่วนภูมิภาค ข้าราชการที่มีหน้าที่จำเป็นต้องอยู่จนวันส่งมอบให้อยู่จนถึงวันนั้น ส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องให้กลับมาให้หมด
- 2) การอพยพราษฎร รัฐบาลไม่ยากให้มีการอพยพกันอย่างใหญ่โต ในจังหวัดล้านช้าง และจังหวัดนครจำปาศักดิ์ อาจไม่จำเป็นต้องอพยพ เพราะมีการปรับปรุงเส้นเขตแดนใหม่ จังหวัดพิบูลสงครามและพระตะบอง ให้อพยพด้วยความสมัครใจ

⁶⁰ พ.ร.บ.สง.0201.35/15 รายงานการประชุมเรื่องพิจารณาหาทางป้องกันข้อบกพร่องในอันที่จะทำให้ประเทศไทยเสียหาย เนื่องจากการโอนดินแดนคืน 4 จังหวัดให้แก่ฝรั่งเศส ในวันที่ 18 ตุลาคม 2489 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 21 ตุลาคม 2489.

- 3) การขนย้ายทรัพย์สินทางราชการ รัฐบาลกังวลว่าฝรั่งเศสอาจเรียกค่าชดเชย ดังนั้น อสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ ที่จะส่งมอบควรให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยที่สุดและจัดทำบัญชีไว้ รัฐบาลจะจัดหาพาหนะในการขนย้ายให้ ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเรือ
- 4) ด้านกระบวนการยุติธรรม มีการอพยพนักโทษที่เป็นคนไทยและไม่ใช่ชาวพื้นเมืองกลับมา มีการเตรียมมอบสำนวนค้างพิจารณาให้ฝรั่งเศส ให้คงกำลังตำรวจไว้จำนวนหนึ่ง จนกว่าจะถึงวันส่งมอบ⁶¹

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลยังคงมีความหวังว่าในการเจรจาภายหลังการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสไปแล้ว ประเทศไทยจะสามารถได้ดินแดนบางส่วนกลับคืนมา ก็คือ จังหวัด นครจำปาศักดิ์ และลานช้าง เนื่องจากการขอปรับปรุงเส้นเขตแดน โดยใช้ร่องน้ำลิกโน แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของฝรั่งเศส ที่จะให้มีการตั้งคณะกรรมการประนีประนอมขึ้นเพื่อพิจารณาในเรื่องที่ประเทศไทยประสงค์ได้ อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีการอภิปรายกันในรัฐสภาเช่นกันถึงความหวังว่าประเทศไทยจะได้ดินแดนคืนมามากน้อยเพียงใด ซึ่งรัฐบาลก็ไม่อาจให้คำตอบที่แน่ชัดได้

ในการถอนตัวคณะรัฐมนตรีหรืออนุมัติเงินงบประมาณ จำนวน 10 ล้านบาท โดยใช้ในการถอนตัวข้าราชการและขนย้ายพัสดุของหลวง 7 ล้าน 7 แสนบาท ใช้ในการอพยพพลเมือง 2 ล้าน 3 แสนบาท⁶²

5.2.2 การส่งมอบดินแดน

ในการเจรจาระหว่างคณะผู้แทนไทยและฝรั่งเศส ที่กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาสามารถตกลงกันได้เป็นผลสำเร็จ และได้ลงนาม "ความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศส" ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2489 โดยมี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร และนายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้แทนฝ่ายไทย นายฮังรี บอนเนต์ และนายจอร์จ ปีโกต์ เป็นผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่งสาระสำคัญของข้อตกลง คือ

⁶¹ พ.ร.บ. ส.ร.0201.35/15 บันทึกการประชุมที่กระทรวงมหาดไทยเรื่องการส่งมอบดินแดน 4 จังหวัดคืนให้แก่ฝรั่งเศส ในวันที่ 22 ตุลาคม 2489 จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 23 ตุลาคม 2489 .

⁶² พ.ร.บ. ส.ร.0201.35/15 ประมวลงานที่ได้ปฏิบัติในการส่งมอบดินแดน จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง นายกรัฐมนตรี วันที่ 27 พฤศจิกายน 2489.

1. การยกเลิกอนุสัญญาสันติภาพระหว่างไทยและฝรั่งเศส ฉบับวันที่ 9 พฤษภาคม 2484 และสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศตามเดิม และจะได้มีการโอนอาณาเขตให้แก่ฝรั่งเศส ภายใน 20 วันหลังจากลงนามความตกลงนี้
2. ประเทศไทยจะถอนคำร้องที่ยื่นต่อคณะมนตรีความมั่นคง และฝรั่งเศสจะไม่คัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของไทย
3. จะได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการประนอมขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนของภาคี 2 คน และผู้เป็นกลาง 3 คน เพื่อพิจารณาว่าจะต้องแก้ไขหรือ ยืนยันในสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2436, 2446 และ 2449
4. ให้มีการพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเงินให้เสร็จสิ้นภายใน 3 เดือนนับจากวันที่ลงนามในข้อตกลง⁶³

ในการส่งมอบดินแดนคืนให้แก่ฝรั่งเศส พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวตามที่ปรากฏในข้อตกลง กำหนดให้มีการตั้งคณะกรรมการผสม ระหว่างไทยและฝรั่งเศส ให้ดำเนินการในการส่งมอบดินแดน ดังนั้น ในวันที่ 20 พฤศจิกายน 2489 คณะรัฐมนตรี จึงได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายไทย ในคณะกรรมการผสม ไทย – ฝรั่งเศส จากผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ โดยมี พ.ต.อ. หลวงพิสิฐวิทยากร เป็นประธานกรรมการฝ่ายไทย และพ.อ. รุช เป็นประธานกรรมการฝ่ายฝรั่งเศส (ดูรายชื่อคณะกรรมการ ในภาคผนวก ง) และผู้สังเกตการณ์ที่เป็นกลางคือนายทหารจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

คณะกรรมการดังกล่าวได้ประชุมหารือวางแผนการดำเนินการถอนตัวของฝ่ายไทยและการโอนอาณาเขตให้แก่ฝรั่งเศสในวันที่ 4 ธันวาคม 2489 ซึ่งพอสรุปได้ว่า ในการถอนตัวของไทยจะต้องไม่มีกำลังทหาร มีแต่ตำรวจที่จะคอยรักษาความสงบและข้าราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น โดยจะมีข้อกำหนดการโอนอาณาเขต 2 ชุด คือ การโอนดินแดนจังหวัดพระตะบองและพิบูลสงครามชุดหนึ่ง และการโอนดินแดนจังหวัดนครจำปาศักดิ์และลานช้างอีกชุดหนึ่ง การส่งมอบดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ที่จังหวัดพระตะบองส่งมอบทุกอำเภอ ส่วนที่เหลืออีก 3 จังหวัดมอบเฉพาะที่จังหวัดเท่านั้น ส่วนที่อำเภออื่น ๆ ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมอบบัญชีเอกสารไว้กับกำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการสำหรับการโอนดินแดนด้านจำปาศักดิ์และลานช้างขึ้นเป็นพิเศษ เนื่องจากว่า การเดินทางเพื่อไปยัง 2 จังหวัดนี้ยากลำบาก เกรงว่าจะไม่ทันกำหนด 20 วัน ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย

⁶³ดิเรก ชัยนาม, "ความตกลงระงับกรณี ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส," เรื่องเดียวกัน, หน้า 528-530

1. คณะกรรมการด้านจำปาศักดิ์

ฝ่ายไทย ได้แก่	นายสุรินทร์ วิเศษกุล ขุนบริบาลบรรพตเขตต์
ฝ่ายฝรั่งเศส ได้แก่	ร.อ.เลอมาสน์ ผู้แทนข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสประจำแคว้นลาว 1 นาย

2. คณะกรรมการด้านลานช้าง

ฝ่ายไทย ได้แก่	นายอารี บุปผเวส พ.ต.ท. หลวงนเรนทร์เสนี
ฝ่ายฝรั่งเศส ได้แก่	ร.อ.วัตสัน ผู้แทนข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสประจำแคว้นลาว 1 นาย ⁶⁴

ฝ่ายไทยได้พยายามรีบดำเนินการส่งมอบดินแดนคืนแก่ฝรั่งเศส ให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว เริ่มจากคณะกรรมการผสมได้เดินทางเข้าไปยังจังหวัดพระตะบอง ตั้งแต่วันที่ 28 พฤศจิกายน 2489 เพื่อประชุมเตรียมการต่าง ๆ และ การส่งมอบดินแดนที่จังหวัดพระตะบองและพิบูลสงคราม ส่งมอบและถอนตัวออกเรียบร้อยในวันที่ 9 ธันวาคม 2489⁶⁵ จังหวัดลานช้างส่งมอบเสร็จ ในวันที่ 9 ธันวาคม 2489⁶⁶ และจังหวัดนครจำปาศักดิ์ส่งมอบเรียบร้อยในวันที่ 14 ธันวาคม 2489⁶⁷ เหตุที่ต้องส่งมอบอย่างรวดเร็ว เนื่องจาก ได้มีการเคลื่อนไหวของขบวนการเรียกร้องเอกราชที่แบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่นกลุ่มเขมรอิสระ เวียดนามอิสระ และลาวอิสระ เพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ในระหว่างนั้นกลุ่มก่อการต่าง ๆ ได้มีการทำร้ายเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสบ้าง มีการปล้นสะดมในตลาดพระตะบอง หรือเผาทำลายทรัพย์สินบ้าง ซึ่งหากไทยส่งมอบดินแดนเข้าไปมากเท่าไรก็ต้องรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของกลุ่มอิสระเหล่านี้มากขึ้น ดังจะเห็นว่า ในดินแดนด้านลานช้างและจำปาศักดิ์นั้น เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มเวียดนามและลาวอิสระ ส่วนด้านพระตะบองและพิบูลสงครามนั้นเป็นการเคลื่อนไหวของเขมรอิสระ

⁶⁴ หจข.สร.0201.35/15 เอกสารคณะกรรมการผสมไทย – ฝรั่งเศส ลงนามเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2489.

⁶⁵ หจข.สร.0201.35/15 การส่งมอบดินแดน 4 จังหวัดคืนให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศส จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง นายกรัฐมนตรี วันที่ 18 ธันวาคม 2489.

⁶⁶ หจข.สร.0201.35/15 สำเนาวิทยุ ที่ 120 ส่งจากจังหวัดลานช้าง ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ ธันวาคม 2489.

⁶⁷ หจข.สร.0201.35/15 สำเนาโทรเลข จาก ข้าหลวงประจำจังหวัดนครจำปาศักดิ์ ถึง กระทรวงมหาดไทย วันที่ 13 ธันวาคม 2489.

ในช่วงเตรียมการส่งมอบดินแดนคืน ได้เกิดการก่อการของคณะเขมรอิสระ บุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวคือ พระพิเศษพานิชย์ ซึ่งทราบการเคลื่อนไหวของกลุ่มเขมรอิสระก่อนผู้อื่น และมาแจ้งแก่ประธานกรรมการผสมฝ่ายไทยในการส่งมอบดินแดนคืน คือ พ.ต.อ.พิสิฐวิทยาการ ถึงเรื่องเขมรอิสระที่จะทำการก่อวินาศกรรมอยู่เสมอ ๆ เช่น ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2489 ที่คณะอนุกรรมการทั้ง 2 ฝ่ายได้ประชุมปรึกษาวางแผนเพื่อการส่งมอบดินแดนที่พระตะบอง พระพิเศษพานิชย์ได้มาแจ้งให้ทราบว่า กลุ่มเขมรอิสระจะก่อวินาศกรรมที่พระตะบองในวันรุ่งขึ้น ประธานได้บอกให้ระงับการดำเนินการไว้ก่อน⁶⁸

เนื่องจากกลุ่มเขมรอิสระที่เคลื่อนไหวอยู่นั้นมีหลายกลุ่ม อาจอยู่นอกเหนือการควบคุมของพระพิเศษพานิชย์ ปรากฏว่า กลุ่มเขมรอิสระได้ก่อวินาศกรรมด้วยการเผาสะพานข้ามทางรถไฟ 2 แห่งในจังหวัดพระตะบองในคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2489 สะพานแห่งแรกนั้นชำรุดอยู่แล้ว โดยเจ้าหน้าที่กรมรถไฟได้แก้ไขโดยการนำไม้หมอนมาวางซ้อนกันแทนเสาหม้อ และจัดเจ้าหน้าที่ 1 คนอยู่รักษาสะพาน และเมื่อเกิดเหตุ ได้มีคนร้าย 15 คน จับตัวคนงานดังกล่าวเอาผ้าขาวม้ามัดไว้เมื่อจุดไฟเผาเสร็จแล้วจึงแก้ผ้าที่มัดไว้และปล่อยตัว ส่วนสะพานแห่งที่ 2 นั้นถูกระเบิดที่เสาหม้อทั้งสองด้านและถูกตัดสายโทรเลขด้วย⁶⁹

5.2.3 การช่วยเหลือผู้อพยพจากดินแดน 4 จังหวัด

ภายหลังการคืนดินแดนให้ฝรั่งเศส จะต้องมีการอพยพผู้คนบางส่วนกลับเข้ามาในประเทศไทยด้วย ผู้อพยพแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ข้าราชการที่เข้าไปปฏิบัติราชการใน 4 จังหวัด และราษฎรที่ประสงค์จะกลับเข้ามาอยู่ในประเทศ

ในส่วนของข้าราชการไม่เป็นปัญหามาก เนื่องจากได้มีมติคณะรัฐมนตรีสั่งการให้แต่ละกระทรวงบรรจุข้าราชการลงในภูมิลำเนาเดิมให้มากที่สุด หรือให้ไปอยู่ในจังหวัดที่เจริญก่อน พร้อมทั้งการช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยด้วย ดังเช่น กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการไปยังจังหวัดอุบลราชธานี ให้ช่วยเหลือข้าราชการที่จะเดินทางอพยพออกจากจังหวัดนครจำปาศักดิ์⁷⁰

⁶⁸ หจข.(1)มท.3.1.2.10/192 วิทญ ที่ 13 / 2489 ในราชการส่งมอบดินแดน ส่งจากพระตะบอง โดย พ.ต.อ.หลวงพิสิฐวิทยาการ ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 29 พฤศจิกายน 2489.

⁶⁹ หจข.(1)มท.3.1.2.10/192 วิทญ ที่ 14 /2489 ในราชการส่งมอบดินแดน ส่งจากพระตะบอง โดย พ.ต.อ. หลวงพิสิฐวิทยาการ ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 29 ตุลาคม 2489.

⁷⁰ หจข.(1)มท.3.1.2.10/196 การรับรองข้าราชการจังหวัดนครจำปาศักดิ์ จากปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึง คณะกรรมการจังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 29 ตุลาคม 2489.

ในส่วนการอพยพของราษฎรนั้น จากการรายงานของพระยาสุนทรวิจิตร เมื่อครั้งเดินทางไปประชุมราษฎรเพื่อชี้แจงให้ทราบถึงความจำเป็นของรัฐบาลที่ต้องคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ได้กล่าวว่าประชาชนส่วนใหญ่แสดงความอาลัยที่จะต้องออกจากการปกครองของไทย และพบว่าชาวเวียดนามแสดงความประสงค์ที่จะเดินทางอพยพเข้าสู่ประเทศไทยภายหลังการส่งมอบมากกว่า แต่ชาวพื้นเมืองคิดว่าคงไม่มีการอพยพ⁷¹

รัฐบาลได้เตรียมการให้ความช่วยเหลือราษฎรที่ประสงค์จะเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยตั้งคณะกรรมการดำเนินการ 1 ชุด แบ่งประเภทการช่วยเหลือราษฎรออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผู้อพยพที่มีฐานะดี มีญาติพี่น้องพอที่จะพึ่งพิงอาศัยได้ พวกนี้ไม่ต้องช่วยเรื่องเงินทุน แต่ช่วยเหลือเฉพาะการเดินทางเท่านั้น
2. ผู้อพยพที่ไม่มีญาติพี่น้อง และที่ทำงาน แต่เป็นผู้มีฐานะดี ซึ่งจะต้องช่วยเหลือในเรื่องการเดินทาง หาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินให้
3. ผู้อพยพที่ยากไร้ ซึ่งรัฐบาลจะต้องให้การช่วยเหลือในทุกด้าน

การเดินทางของผู้อพยพ รัฐบาลให้ผู้ที่ต้องการอพยพมาแจ้งความจำนงต่อคณะกรรมการอำเภอและจังหวัด เพื่อที่ต้องการทราบจำนวนและการจัดเตรียมการช่วยเหลือในประเทศไทย ผู้ใดมีพาหนะสามารถเดินทางเข้ามาเองได้ก็ให้ช่วยตนเอง โดยจะให้ความสะดวกและดูแลความปลอดภัยให้ ส่วนที่ไม่สามารถเดินทางเข้ามาเองได้ ก็จะจัดขบวนรถไฟไว้ให้ ทั้งนี้จะสร้างค่ายที่พักชั่วคราวให้ที่จังหวัดชายแดน เช่นที่อำเภออรัญประเทศจังหวัดปราจีนบุรี หรือที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น⁷²

รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณมอบให้จังหวัดต่าง ๆ เพื่อดำเนินการช่วยเหลือ ผู้อพยพจำนวน 21 จังหวัด เป็นเงิน 1,610,000 บาท โดยจังหวัดที่ได้รับเงินช่วยเหลือมากคือจังหวัดปราจีนบุรี นครนายก และอุบลราชธานี เป็นเงินถึง 200,000 บาท ซึ่งจากรายงานจนถึงวันที่ 12 ธันวาคม 2489 พบว่ามีผู้อพยพโดยแจ้งรายชื่อต่อข้าหลวงประจำจังหวัด จากจังหวัดพระตะบอง 1,237 คน และจังหวัดพิบูลสงคราม 205 คน ซึ่งนับว่าอยู่ในจำนวนที่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นชาวเวียดนาม มีเขมรบ้างเล็กน้อย⁷³ และจากรายงานของข้าหลวงประจำจังหวัดพระตะบอง ถึง

⁷¹ หจข.(1)มท.3.1.2.10/193 การส่งมอบจังหวัดพระตะบองคืนให้แก่ฝรั่งเศส วันที่ 19 ตุลาคม 2489 และ หจข.(1)มท.3.1.2.10/193 การส่งมอบจังหวัดพระตะบองคืนให้แก่ฝรั่งเศส วันที่ 21 ตุลาคม 2489.

⁷² หจข.สร.0201.35/48 การช่วยเหลือผู้อพยพจาก 4 จังหวัด ที่ต้องมอบแก่ฝรั่งเศส จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 18 พฤศจิกายน 2489.

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

กระทรวงมหาดไทย ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2489 ทำให้ทราบวิธีการอพยพของราษฎรจากจังหวัดพระตะบองว่า ส่วนใหญ่แล้วผู้อพยพจะเป็นชาวเวียดนาม ซึ่งจะช่วยเหลือพวกเดียวกันเอง เช่นส่งคนไปเลือกที่ทำกินที่อำเภออรัญประเทศ ที่จังหวัดปราจีนบุรี และที่จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยที่ทางรัฐบาลแทบจะไม่ต้องช่วยเหลืออะไรเลย เพียงแต่คอยดูแลในเรื่องการระบายพลให้เดินทางออกไปคราวละไม่เกิน 100 – 200 คน เพื่อจะได้ไม่เป็นภาระแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการต้อนรับในประเทศไทยเท่านั้น⁷⁴

ส่วนจังหวัดอื่น ๆ นั้นก็มีรายงานจาก นายจำลอง ดาวเรือง ถึงนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 29 ตุลาคม 2489 ถึงผู้อพยพจากจังหวัดนครจำปาศักดิ์ ว่ามีผู้อพยพจำนวนมาก เข้ามาในจังหวัดอุบลราชธานี⁷⁵ อย่างไรก็ตามไม่มีรายงานที่แน่ชัดถึงจำนวนผู้อพยพ และราษฎรที่อพยพเข้ามานี้ น่าจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอินโดจีนขณะนั้น เนื่องจากรัฐบาลเตรียมในเรื่องการให้สงเคราะห์ ผู้อพยพ 2 กลุ่ม คือราษฎรธรรมดา และกลุ่มขบวนการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสในอินโดจีน ทั้งเขมรอิสระ ลาวอิสระ และเวียดนามอิสระ⁷⁶ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเคลื่อนไหวและถูกปราบปรามจากฝรั่งเศสอย่างหนักทีเดียว

แม้จะได้มีการส่งมอบดินแดนคืนให้แก่ฝรั่งเศสแล้วก็ตาม ปัญหาที่เกี่ยวกับดินแดน 4 จังหวัดนี้ยังไม่สิ้นสุดลงไป เนื่องจากยังมีข้อตกลงในเรื่องของการโอนมูลค่าและทรัพย์สินให้แก่ฝรั่งเศส ตามที่ปรากฏในข้อตกลงระงับกรณี รวมทั้งการดำเนินการของคณะกรรมการประนอม เพื่อตีความสนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศส ดังนั้น ในวันที่ 16 มิถุนายน 2490 พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงได้ออกประกาศ สำนักนายกรัฐมนตรี ในเรื่องการใช้ความตกลงเกี่ยวกับปัญหาการเงินบางประการระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน คือ เรื่องของการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างกัน ซึ่งรัฐบาลไทยกำหนดให้มีการแลกเปลี่ยนในวงเงิน 15 ล้านบาท ภายในกำหนดเวลา 7 เดือน นอกจากนี้ก็ยังมีเรื่องเกี่ยวกับตราสารหนี้ต่าง ๆ สัญญาทางการเงินต่าง ๆ นั้นเอง⁷⁷

⁷⁴ หจข.(1)มท.3.1.2.10/196 สำเนา วิทญ ที่ 405 ส่งจากพระตะบอง ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 3 พฤศจิกายน 2489.

⁷⁵ หจข.(1)มท.3.1.2.10/196, สำเนา วิทญ ที่ 17 จากรัฐมนตรีสั่ง พาณิชย์ ถึง นายกรัฐมนตรี วันที่ 29 ตุลาคม 2489. (ขีดเส้นใต้เชิงอรรถตามที่ปรากฏในเอกสาร หมายถึง รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงพาณิชย์)

⁷⁶ หจข.(1)มท.3.1.2.10/194 ระเบียบวาระการประชุม เรื่อง ส่งคืนดินแดน 4 จังหวัดให้ฝรั่งเศส ที่กระทรวงมหาดไทย วันที่ 22 ตุลาคม 2489.

⁷⁷ หจข.สร.0201.35/30 ประกาศ สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการใช้ความตกลงเกี่ยวกับปัญหาการเงินบางประการระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน ประกาศ ณ วันที่ 16 มิถุนายน 2490.

ในส่วนของความหวัง ที่ประเทศไทยจะได้ครอบครองดินแดนบางส่วน ของ 4 จังหวัด คือ การมีสิทธิ์ครอบครองจังหวัดนครจำปาศักดิ์ และลานช้าง ตามการพิจารณาของคณะกรรมการ ประenom ภายหลังจากการลงนามในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2489 ได้ตั้งคณะกรรมการประenomขึ้น 1 ชุด ประกอบด้วย

1. คณะกรรมการ 3 นายจากชาติที่เป็นกลาง ได้แก่

- 1.1 นายวิกเตอร์ อันเดรส เบเลานเต จากประเทศเปรู
- 1.2 นายวิลเลียม ฟิลลิปส์ จากสหรัฐอเมริกา
- 1.3 เซอร์ ไฮเรช ซีย์มัวร์ จากอังกฤษ

2. ผู้แทนจากประเทศฝรั่งเศส ได้แก่ นายปอล เอมีล นักจิยาร์

ตัวแทนประจำคณะกรรมการ 2 คน คือ นายฟรังซิส ลาคอสต์ และนายยัง บูร์เนย์

3. ผู้แทนจากประเทศไทย ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร

ตัวแทนประจำคณะกรรมการ 2 คน คือ หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ และนายเตียง ศิริขันธ์

ในวันที่ 4 พฤษภาคม 2490 คณะผู้แทนไทยได้แจ้งให้คณะกรรมการประenomทราบถึงเจตจำนงของประเทศไทยที่จะให้พิจารณาปัญหาในเรื่องเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจเพื่อขอปรับปรุงสนธิสัญญาต่าง ๆ ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ซึ่งหมายถึงการแก้ไขเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ที่อาจมีผลให้ประเทศไทยได้ดินแดนบางส่วนคืนมา โดยคณะกรรมการจะต้องพิจารณาดินแดนต่าง ๆ เหล่านี้คือ

1. อาณาเขตบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง
2. ลานช้าง (หลวงพระบางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง)
3. เส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง
4. บาสลัก (จำปาศักดิ์ ฝั่งขวาแม่น้ำโขง)
5. พระตะบอง

การพิจารณาของคณะกรรมการประenomชุดนี้ได้สิ้นสุดลง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2490 ปรากฏว่าคณะกรรมการไม่สามารถสนับสนุนข้อเรียกร้องของไทย ซึ่งหมายถึงความหวังที่ประเทศไทยจะได้ดินแดนบางส่วนคืนมานั้น เป็นอันสิ้นสุดลง ดังคำกล่าวของ นายวิลเลียม ฟิลลิปส์ ประธานคณะกรรมการประenom ดังนี้

คณะกรรมการไม่มีหนทางที่จะสนับสนุนคำเรียกร้องของประเทศไทยเกี่ยวกับดินแดนก็ดี คณะกรรมการได้ทำข้อเสนอแนะไว้บางประการ ซึ่งถ้ารัฐบาลทั้งสองเห็นชอบด้วยก็ควรจะเป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการยืนยันว่า เพียงแต่การโอนอาณาเขตในเขตแดนด้านหนึ่งไปให้อีกด้านหนึ่ง โดยปราศจากความยินยอมของพลเมืองนั้น จะไม่เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนตามตำบลชายแดนซึ่งสวัสดิภาพและความผาสุกอันแท้จริงย่อมอาศัยเสรีภาพที่จะมีความสัมพันธ์ต่าง ๆ กับเพื่อนบ้านของตนที่อยู่ข้ามเขตแดนไปนั่นเอง⁷⁸

เมื่อมีรายงานของคณะกรรมการประนอมดังกล่าว ในวันที่ 8 สิงหาคม 2490 พล.ร.ต. ถวัลย์ อารงนาวาสวัสดิ์ จึงได้แจ้งต่อประธานรัฐสภาขอประชุมรัฐสภาเพื่อแจ้งให้ทราบถึงผลการปฏิบัติงานดังกล่าว⁷⁹ และประชุมในวันที่ 12 สิงหาคม 2490 ที่ประชุมมีมติให้โฆษณา การดำเนินงานของคณะกรรมการประนอม และผลของการพิจารณาโดยละเอียดเท่าที่จะทำได้ โดยมอบให้กรมโฆษณาการจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ถึง 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทยจำนวน 1,000 เล่ม ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส 500 เล่ม⁸⁰

การที่รัฐบาลทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงานของคณะกรรมการประนอมดังกล่าว ก็เพื่อต้องการให้ประชาชนได้รับทราบถึงเหตุผลที่แท้จริง ที่ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถได้ดินแดนบางส่วน ตามที่รัฐบาลเคยคาดหวังไว้ คือ จังหวัดลานช้างและนครจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นการช่วยลดกระแสต่อต้านการปฏิบัติงานของรัฐบาลในเรื่องดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนึ่งที่รัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ อารงนาวาสวัสดิ์ ไม่อาจตัดสินใจรับคำแนะนำจากคณะกรรมการประนอม ก็คือ ตามความตกลงระงับกรณี ข้อ 4 วรรค 2 ที่ระบุว่าให้คณะกรรมการประนอมทำความเข้าใจความตกลง ในปัญหาการเงินและจำนวนเงินที่จะจ่ายเป็นค่าทดแทนความเสียหายที่ฝรั่งเศสได้รับจากประเทศไทย แต่คณะกรรมการประนอมไม่สามารถพิจารณา ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ จึงเสนอให้ไทยและฝรั่งเศสตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้น เพื่อให้ทำการประนอมในเรื่องนี้ โดยเฉพาะ และตามผลการพิจารณาของคณะกรรมการพิเศษดังกล่าว ปรากฏว่าประเทศไทยจะ

⁷⁸ดิเรก ชัยนาม, "คำแปล รายงานของคณะกรรมการประนอมฝรั่งเศส - ไทย", ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 538 - 553.

⁷⁹หจข.สร.0201.35/50 ขอนัดประชุมรัฐสภา จาก นายกรัฐมนตรี ถึง ประธานสภา วันที่ 8 สิงหาคม 2490.

⁸⁰หจข.สร.0201.35/47 การโฆษณาเกี่ยวกับการดำเนินการประนอม จาก เลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง วันที่ 16 ตุลาคม 2490.

ต้องชดใช้ค่าเสียหายระหว่างเกิดกรณีพิพาทในปี พ.ศ. 2483 – 2484 เป็นจำนวนเงิน 518,000 (ห้าแสนหนึ่งหมื่นแปดพัน) เหรียญสหรัฐ

รัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจรับคำแนะนำดังกล่าวได้ จนกระทั่งเกิดการรัฐประหารล้มรัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 และจอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถกลับขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีได้อีกครั้งในวันที่ 7 เมษายน 2491 และในเดือน พฤษภาคม 2491 นั้นเอง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ประกาศยอมรับการตัดสิน และข้อเสนอแนะของคณะกรรมการประนอม ไทย – ฝรั่งเศส และยินยอมจ่ายเงินชดใช้ค่าเสียหายในการรบให้แก่ฝรั่งเศสตามจำนวนเงินดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศสกลับสถาปนาอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง และเป็นที่น่าสังเกตว่าฝรั่งเศสเป็นประเทศแรกที่ประกาศรับรองรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2491⁸¹

กล่าวได้ว่าภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ มากมายในการคืนดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส รัฐบาลไม่ได้ถูกต่อต้านจากประชาชนโดยทั่วไปมากนัก เป็นเพราะการที่รัฐบาลได้พยายามสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนถึงความจำเป็นที่จะต้องพยายามรักษาสถานะของประเทศให้รอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงคราม ด้วยการยอมรับจากประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรให้สมัครเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ประเทศไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคืนดินแดน 4 จังหวัดนี้ให้แก่ฝรั่งเศส ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2489 อพยพข้าราชการและราษฎรกลับเข้าสู่ประเทศไทย แต่ปัญหาข้อตกลงต่าง ๆ กลับยืดเยื้อมาจนถึง ปี พ.ศ. 2491 ในสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นรัฐบาลที่เรียกรื้อฟื้นดินแดนส่วนนี้ และยอมรับการคืนดินแดนส่วนนี้โดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น

⁸¹Russel H.Fifield, *The Diplomacy of Southeast Asia 1945-1958* (New York: Harper & Brothers, 1958), p. 245. อ้างถึงใน สดใส ชันติวรวงศ์, "ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนฝรั่งเศส 1937 – 1947 (พ.ศ. 2480 – 2490)," หน้า 348.